

РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXVIII, č. 3 / 2018

• Народный художник Украины В. Скакандій: Портрет Івана Сілвая, 2007, акварел. Сілвая назвали посліднім будителём Русинів XIX. стороча. (Стор. 1 - 2)

КУЛТУРА • ЛІТЕРАТУРА • ЯЗЫК • ІСТОРІЯ

• Святочне отворіня Памятника Александра Духновіча авторкы Олены Мандіч проходило в рамках Днів руськой културы 10. і 11. юна 1933 року в Пряшові. Од тогды нияка визначніша подія ся не обійде без того, жебы на єй зачатку участници не дали честь нашому будителёви. Так то было і 4. – 8. юла 2003, коли в Пряшові проходив 7. Світовий конгрес Русинів і 1. Світовий форум русиньской молодежи (на фотці часть участников). (Стор. 2 – 4)

Іван Сілвай – послідній будитель Русинів XIX. стороча

Священик, писатель, етнограф і культурний діятель. Історик Іван Поп о нїм пише як о остатнім русиньскім будителєви XIX. стоточа. **Минуло 180 років од народжіня Івана Сілвая, знамого і під псевдонімом Урііл Метеор.**

Народив ся Іван Сілвай (Иоаннъ Сильвай, Уріил Метеоръ) 15-го марца 1838-го року в селі Сусково на Підкарпатю, котре в тім часі належало під Угорське кралєвство. Быв сыном греко-католицького священика і сам ся став пізніше священиком. Учів ся на гімназії в Ужгороді і в Сату Маре, потім штудовав у Централній богословській семінарії, котра діяла під універзітов у Будапешті. В році 1862 був рукоположений на священика і служив на дакількох русиньских парохіях: Сусково, Душино, Турї Реметы і Новое Давідково.

Сілвай ся присвячав писаню. Є автором духовной і світської поезії, повістей, повідань і нарисів на теми сучасного жывота, етнографічних бадань, духовных проповідей. Векшына творів спід єго пера была публікована у періодичній пресі „Церковная газета“, „Свѣтъ“, „Новый свѣтъ“, „Карпатъ“, Слово і в шторічнім календарі, котрый выходив під назвов „Мѣсяцословъ“.

В році 1981 у Санкт Петербурдзі Іван Сілвай опубліковав за помочи російского панслависти Володимира Ламаньского в журналі „Живая старина“ статю о свадьбных традиціях Русинів під назвов „Свадебные обряды въ Угорской Руси“. Ёго критична статя під назвов „Положеніе угорскихъ русскихъ подъ управленіемъ Стефана Панковича, епископа Макачевскаго“, яка была на прямена проти мадяризації єпископа Панковича, таксамо была надрукована в Санкт Петербурдзі в журналі „Славянскій сборникъ“ у 1875-ім році.

Сілвай порозумів потребу бадательства історії, жебы всокотити народне самоусвідомлєня, і так плановав написати історію русиньской сполочности од 1830-ых років до кінця стороча. Но обовязки священика не доволили му реалізувати тоту думку. Єдинов книжков, котра была опублікована за єго жывота, був єго зборник духовных співанок „Пѣсенникъ“, котрый вышов у 1903-ім році. Окреме історичне значіння має єго посмертно публікована „Автобіографія“, котра вышла у 1938-ім році.

Метеор по собі зохабив шість томів рукописів. Тоты дав докопы із той причіны, же знав, же в періодіі тотальной мадяризації єго творы книжно публікованы не будуть. В єднім із них, „**Наши сокровища**“, суть описаны підкарпатськы церкви, монастирі і релігійны свята. Дакілько єго прозовых творів ся обявило друком у збірці „**Собраніе сочиненій**“ у 1941-ім році. Доповнене виданя єго творів під назвов „**Избранные произведения**“ вышло у 1957-ім році в Пряшові. Далшы рукописы выходили у 1960-ых роках.

Іщі за жывота був Іван Сілвай і членом редакції сатіричних новинок *Сова*, з котрых вышло лем пять видань. І того было звязане з мадяризаціїєм тогдышнєго єпископа мукачовского – Штефана Панковича.

По тім, што Панкович зрушив Віктором Кимаком редагованы новинкы „Свѣтъ“ і у веджіню *Общества Василия Великого* зробив ся промадярьскый пуч, Віктор Кимак зъєдинив коло себе гру-

О Б С Я Г

Іван Сілвай – послідній будитель Русинів XIX. стороча	1
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Памятник Духновіча має 85 років, верне ся до центра Пряшова?	2
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Фарєбны камінчікы были гляданєм ідентичности, Якубиско ославив 80 років	4
Мгр. Петро САВЧАК, ПгД.: Православны Русины на Словакії і вопрос їх богослужебного языка (погляды, вызвы, прямованя)	6
Маріан ГАПАК: 47. научный семінар карпаторусиністики	11
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Пряшівска культурна комісія ся интересовала о Русинів	12
Мгр. Міхал ПАВЛІЧ: ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2018 ч. 3	13
Людміла ШАНДАЛОВА: Як помагав Славко псикови з біды Што докаже єдна млака	13 15
Мілан ГАЙ: Молитва Русина, Де патриме, Наш учітель, Моїй мамі, Ріка Лаборець	16
Штефан ГУДАК: Зайда за мирни сон: Перли щєсца, Панство орлох на небе, Моя Вирую, Розгварка зоз псом, Штучни крести, Карпатски шушот, Ми	18
ПгДр. К. КОПОРОВА, ПгД.: Ціну А. Павловича за русиньску літературу здобыла Л. Шандалова, премія была уділена М. Ксенякови	20
Прочітали лекції о русиньскім языку – в Празі	21
ПгДр. Станіслав КОНЄЧНІ, к. н.: Юдр. Антоній Бєскид – знамый русиньскый політік	22
Марек НЕМЕЦ: За Чехословакієв є нам дотеперь жалъ	23
Мгр. Зденка ЦІТЯКОВА: 48. семінар карпаторусиністики	25
Мгр. Марек ГАЙ: Сучасный став едукації Русинів Словакії (в контексті імплементації іновованой Концепції навчаня русиньского языка і літературы) (1)	26

пу русинських писателів і публіцистів, меджі котрыма были мена, як Анатолій Кралицький, Євгеній Фенцик, Іван Сілвай ці Кіріл Сабов, і сотворив новинкы *Сова*, котры одкрыто критізували промадарську політику Штефана Панковіча і цілою Мукачовскою грекокатолицькою єпархією. Быв то єдиний припад в історії публіцистики 19-го стороча, коли ся із высшого церьковно єрархы систематічно высмівали публіцисты. Доднесь ся не знают, хто був автором чутливых карікатур на Панковіча на сторінках журналу *Сова*. По выданю першого чісла, котре вышло 2-го юла 1871-го року в Ужгороді, єпископ Штефан Панковіч ведно із угорськыма властями за-

платили друкарні в Ужгороді, жебы заставити выдаваня новинок. Далшы штири чісла (друге вышло такой 19-го юла) ся Кимакови подарило выдати іщі в Будапешті, аж покля компетентны общо не заказали выдаваня *Совы*.

Іван Сілвай умер 13-го фебруара 1904-го року в селі Новое Давідково, котре было єго остатнєв парохієв, де служыв.

(Статья оброблена подля: П. Р. Магочій і кол.: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ і І. Поп: „Podkarpatská Rus – osobnosti její historie, vědy a kultury“.)

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, дописователь часопису „Podkarpatská Rus“

Памятник Духновіча має 85 років, верне ся до центра Пряшова?

На берегу рікы Ториса, пятнадцять минут пішо од історічного центра міста Пряшів, стоїть памятник, монумент, о котрім і многы Пряшівчане скоро ніч не знают. Но про Русинів, а нелем тых пряшівських, але цілого регіону, є то єден із найвызначнішых сімболів.

Бісіда є о **Памятнику Александра Духновіча**, котрый є вытвором **Олены Мандіч** (в розлічных переписах і Мандич або Мондич). Памятник є о то ціннішый, же то єден із малої кількості Мандічовой сохарьських вытворів, котрый ся сохранив, наведе, якбач, є найвекшый із них. Но Духновіч не стояв все там, де є днесь – в невыразній части міста. Перед 85-єма роками го святочно одкрыли в самім центрі Пряшова в рамках Днів руськой культуры.

Із історії

Як писав Гавриіл Бескид, ідея збудованя Памятника Александрови Духновічови в історічнім центрі Русинів – у Пряшові, зродила ся **на початку 1922-го року**, але общім народным рухом ся стала аж тогды, кедь **Др. Іван Кізак**, тогдышній професор Грекокатолицькой руськой учительской препарандії, **Др. Сімеон Смандрай**, прелат і великий меценат русиньской культуры, **Федор Дуфанець**, а таксамо іншы русиньскы патріоты, взяли ся за тото діло. І так ідея і плани збудувати памятник стали ся народным і общім русиньським рухом.

Жебы сповнити тоти плани, были потребны грошы і одповідный сохарь, а таксамо было треба зробити пропозиції на реалізацію памятника. Русиньска громада в тых меджівойных часах з великов радостєв привітала справу о тім, же приправный выбор на будованя памятника в році 1932 підписав договор з пражсков, в культурных русиньських кругах знамов академічнов сохарьков – Еленов Мандіч. Мандіч вже тогды мала за собов реалізацію бусты Адолфа Добрянського, котру зробила в році 1928 про Михалівці, як і робила монументалны работы з народнов русиньсков тематіков на теріторії тогдышнєй Підкарпатської Руси.

Подля споминаного договору, **в юну 1933-го року памятник Духновіча вже мав стояти в Пряшові на**

тогдышнім **Намістю легіонарів, перед будовов Грекокатолицькой богословской семінарії, і мав то быти бронзовый памятник**. Скульпторка представила пару пропозицій на памятник. Тогдышня русиньска громада выбрала тоту пропозицію, котра ся стала реалностєв.

Макета того проекту была публікована і у тогдышніх новинках „Русское слово“, котры выдавала Пряшівска грекокатолицька єпархія. Окрем макеты ся в новинках находила і рубріка Дары на Памятник А. Духновіча. І так зо сторінок тых новинок ся можеме дізнати мена тых добродителів, котры дали грошы на реалізацію памятника.

Святочне одкрытя проходило в рамках Днів руськой культуры 10-го і 11-го юна 1933-го року. Тота дата ся стала традичнов про організованя Днів руськой культуры. Організували їх тогдышні читалні при Руськім культурно-освітнім обществі А. Духновіча при Руськім домі в Пряшові. Таке Дні руськой культуры ся традично одбывали в Меджілабірцях, Тополі, Чірчу, Сабінові і далшых русиньських селах і містах.

1933-го року до Пряшова пришло много русиньского народа на возах, влаками, автами. З розлічых русиньських сел і містечок. Преса писала, же коло 110 людей пришло з Меджілаборець в народных кроях на челі із своіма учителями. Пришли і гості з Підкарпатської Руси.

Перший день додобіда ся одбыла свята літургія в Катедралнім соборі св. Іоана Хрестителя у Пряшові, котру за асистенції каноників і священників одправляв владыка **Павел Гойдіч**. Свята літургія і панахіда была одправлена за А. Духновічом. Пополідне ся змагали фотбаловы команды, меджі іншыми і СК-Русь з Ужгорода, пак наслідовав культурный програм аж до пізних вечерніх годин. По нім ся гості одобрали до Руського дому, де їх щіро і гостинно прийали членкы **Союзу руських жен**.

• Авторков Памятника А. Духновича у Пряшові є Олена Мандіч (Helena Šinály) (* 26. септембер 1902, Дюлафалфа, Джулешті, Румунія – † 12. марец 1975, Кошіці) была першов Русинков, котра ся стала професіонално академічною скульпторкою у Чехословакії. Їй отець Штефан Шіналь був сільським учителєм, родом із русиньского села Осиков при Бардеєві.

На другый день, був святочно одкритый памятник Духновича. Владыка Павел Гойдіч одправив архіерейску святу літургію, де проповідав пряшівський каноник, знамый русиньський діятель і меценат **Теодор Ройкович**. О пів еденадцятый ся зачала маніфестація на місці бывшего торгу (днешня ул. Купельна) і продовжовала ся на теперішній Главній улиці в напрямі на Намістя легіонарів ку місцю, де стояв памятник Духновича. Маніфестація ся застала перед трибунов недалеко од будовы Грекокатолицькой богословской семінарії, клали ся вінці і свіжы квітки ку памятнику Духновича. В першых рядах было видно прапоры Общества А. Духновича із Ужгорода, Пряшова, Меджілаборець. Коло памятника стояла честна варта руських скавтів із Грекокатолицькой руськой учительской препарандії. Перед Грекокатолицьков богословсков семінарієв стояли представителі розлічных сфер культурно-сполоченьского живота, урядів державной і міської делегації. Меджі нотабілітами были – **Павел Гойдіч**, губернатор Підкарпатської Руси – **Др. Антоній Бескид**, найвысший велитель воєньского горизонту міста Пряшова – **плуковник Матоушек**, президент Судной табулы і член Конститутчного суду ЧСР – **Др. Константін Мачік** (походжінєм Русин з Камюнкы), римокатолицький прелат – **А. Заборьський**, начальник окресу – **Др. В. Галай**, міщаноста – **Др. А. Духонь** з репрезентантами міського заступительства і уряду. З правого боку од памятника была збудована трибуна, проповідальниця, зліва стояв орхестер міста Пряшова. Коло памятника стояла авторка і реалізаторка проекту **Олена Степановна Мандічова**. При ній стояв знамый русиньський поет **Андрій Карабелеш** і іншы.

Славносний акт коло памятника одкрыв председа Пряшівського руського культурно-освітнього общества А. Духновича **Сімеон Смандрай**, котрый оцінив заслугы А. Духновича в історії Русинів і його односины із выштыкыма Славянами. По нім з приговорами выступали і далшы вызначны гості, і тым ся святочный акт одкрытя памятника скінчив. Пополідне ся гості зышли в салі Чорного орла, де ся одбыла **11-та сполочна громада Общества А. Духновича і конгрес**.

Із центра на край

Памятник Духновича стояв на своїм місці до кінця 60-ых років. На основі рішіння, же на місці, де стояла духовна семінарія, буде стояти нова будова Театру Йонаша Заборьского, мусив зо свого місця одыйти і памятник. Наперед го розобрали і дали до сканзену Музея Словацькой републіки рад. Тото выкликало многы ургенції і так зачатком 80-ых років партійны органы вирішили, же го дадуть на місце, де стоить доднесь і де ся Русины стрічають при розлічных святочных нагодах.

Самособов, є добрі, же памятник днесь знова стоить в Пряшові, є выголошений за Народну культурну памятку і намістя коло нього дістало назву – Духновичове намістя. Но єдночасно треба повісти, же про выголошену памятку мож бы было глядати і достойніше місце в третім найвекшім місті на Словакії. Русинів не тішить ані цілковый став памятника, кедьже бы потребовав зрештавання, што є по 85-єх роках природне.

Навернута до міста?

8-го фебруара 2018-го року ем як представитель Округлого стола Русинів Словеньска був запрошений на засідання пряшівської Комісії про культуру, народностны меншыны і заграничны контакты. Окрем іншого, обернув ем позорность членів комісії на довгодобо нерішений проблем рештавання памятника. Припомянув ем, же іде о єден із мала ествуючих сохраних памятників академічної сохарькы Олены Мандіч (лем трех на території Словакії),

Член комісії, єдночасно посланець Міського заступительства – **Растіслав Мохнацький** був согласный з тым, же памятник треба зрештавувати. Подля єго погляду є тот памятник може того найцінніше, што в рамках скульптурных памяток в Пряшові є. Таксамо підкреслив, же памятнику требало бы найти достойніше місце. Далший член – посланець **Рудолф Дупкала**, котрый є і директором Шарішской галерії в Пряшові, повів, же тему рештавання одкрыє на найблизшім засіданю пряшівського Міського заступительства з тым, же о професіональне зрештавання памятника бы ся могли постарати робітници галерії і фінанції на то бы могло приділити саме місто Пряшів. Дупкала видить місце Духновича по зрештаваню знова в центрї міста, о чім буде мусити пересвідчити одповідны міські органы.

Ці ся то досправды подарить, то увидиме, но надій днесь маєме. Памятник, котрый тот рік святкує 85 років, бы собі то заслужив. **І мы бы сьме ся знова, так, як нашы предкове, молги зыйти в центрї Пряшова, жебы сьме святочно зновуодкрыли памятник того, без котрого бы, якбач, не было ані нашого народа.**

(Жрідло: Podkarpatská Rus, č. 1/2018, стор. 13.)

Фарєбны камінчікы были гляданём ідентічности, Якубиско ославив 80 років

Родак з Койшова, де ся населили і Русины, належить меджі того найліпше, што чехословацька філмографія має. Режисер Юрай Якубиско, єдиный активный режисер у світі великого фільму, котрый ся голосить ку свому русиньскому походжіню, днес ся доживать 80-їх років.

• Юрай Якубиско, єдиный активный режисер у світі великого фільму, котрый ся голосить к свому русиньскому коріню.

З Койшова до великого світа фільму

Якубиско, знамый главно як режисер, но і сценаріста, камераман, витварник, народив ся 30-го апріля 1938-го року в Койшові, селі, котре ся находить на Спішу. Хоць пізніше ся з родічами переселили до Кошіць, Якубиско ся традиціями, котры міг відіти в роднім селі, інспіровав у многих своїх фільмах. До них закомпоновав елементи своєї родной культури, наприклад, кедь главна представителька у приповідковім фільмі *Перинбаба* (*Perinbaba*) – якесь небесне сотворіння, котре має міць рішати о тім, ці буде падати сніг, або ці буде хвіля, але і долях людей на землі, носить на голові хустку тіпичну про койшовскы жены.

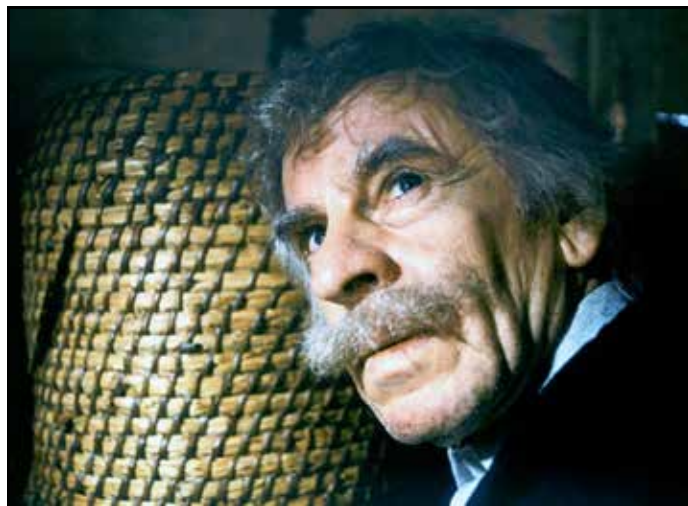
Будучий успішний фільмовый режисер выштудовав Середню умелецько-промыслову школу в Братіславі і продовжовав штудії в Празі на Фільмовій академії музичных умень. Дебутовав у році 1967 успішным фільмом *Хрістовы roky* (*Kristove roky*), і уж о рік пізніше мож было попозерати єго далшы два фільмы – *Дезертеры і путници* (*Zbehovia a pútnici*), в котрім цілый компарз грають Койшовчане, і *Пташата, сироты і блазны* (*Vtáčkovia, siroty a blázni*).

Період нормалізації позад придушіня Празской яри із 1968-го року негативно ся дотулив і Юрая Якубиска. Наперед про неприязну політичну ситуацію в Чехословакії не міг докінчити свій розроблений фільм *Досвіданя в пеклі, приятелі* (*Dovidenia v pekle, priatelja*), а в році 1971 дістав прямый заказ робліня ціловечерніх фільмів і був посланий до Куртого фільму в Братіславі (Krátky film Bratislava), де міг робити лем куртометражны ці середньметражны фільмы.

Аж на кінцю сімдесятих років дістав повоління вернути ся назад ку ціловечерньому граному фільму. І так выник фільм *Збудуй дім, посадь стром* (*Postav dom, zasad' strom*), котрый мав премєру у 1979-ім році. Наслідовала комедія *Невіра по словацькы* (*Nevera po slovensky*) і Якубиско прямовав ку свому великому тромфу, потверджіню, же є „чехословацький Фелліні“, з котрым ся приятелив, як і з іншыми світовыми режисерами, кедь в році 1983 одпремеровав грандіозну адаптацію роману словацького пистеля, представителя магічного реалізму Петра Яроша під назвов *Тисячрічна пчола* (*Tisícročná včela*). Над очекования добрі скінчили і єго екскурзії до світа фільмів про діти, кедь накрутив споминану приповідку *Перинбаба* у 1985-ім році і о два roky пізніше фільм *Пігатый Макс і страшкы* (*Peňavý Max a strašidlá*). Передреволючний період завершыв Якубиско в році 1989 премєров фільму *Сиджу на конарю і є мі добрі* (*Sedím na konári a je mi dobre*).

По революції – у 1990-ім році Якубиско зробив далший телевізний фільм: *Скоро ружова історія* (*Skoro ružová história*). В році 1992 одходить жыти до Праги, но в тім істім році іщі докінчує розроблений фільм із 70-ых років *Досвіданя в пеклі, приятелі* і таксамо одпремерує новий фільм *Ліпше быти богатым і здоровым, як бідным і хворым* (*Lepešie byť bohatým a zdravým ako chudobným a chorým*). Перший фільм режисера, котрый вже жыє в Празі, в самостатній Чеській республіці, приходить до кін у 1997-ім році і має назву *Неясна вість о кінцю світа* (*Nejasná správa i konci sveta*). Потім слідує довша павза.

У 2000-їх роках ся Якубиско вертат на фільмову сцену. Єго далший продукт – фільм *Post Coitum* (2004) але

• Можє найзнамішым і найліпшым фільмом Ю. Якубиска є фільм з року 1983 – *Тисячрічна пчола*, а то і вдяка герцєви Йозефови Кронерови, котрый ту заграв головну роль.

• Італьяска акторка Джуліета Масіна як Перинбаба у фільмі з еднаков назвов, котрый належить меджі найзнамішы творы Ю. Якубиска.

не має добры рецензії. О штири роки пізніше (2008) ся до кіна дістає копродукційний фільм *Bathory* о вынятково інтересній історичній особности, яков была угорська грофка Алжбета Баторієва. Моментално має Юрай Якубиско розроблены фільмы *Перинбаба 2 (Perinbaba 2)*, *Славянська епопея (Slovanská epopej)* і *Забутый епос (Zapomenutý epos)*.

Фаребны камінчікы як гляданы властной ідентичности

„Вшыткы магічны фрагменты, котры видно в моїх фільмах, суть з Койшова,“ говорить Якубиско, котрый додавать же любить койшовскы жены. Но о своїй русиньскій ідентичности одкрыто зачав про медії говорити главно в звязі з фільмом *Фаребны камінчікы (Farebné kamienky)*.

Тот лем 27-минутый фільм выник як часть ціклу словацькой телевізії у 2002-ім році під назвов: *Толеранція. Чудже слово?* Цілий цікл був заміряный на презентацію народностных меншын. Презентовав ся дома і за границями, а Юрай Якубиско собі зо сценарістом Нікітом Словаком выбрали Русинів. Фільм є баданєм русиньской ідентичности, знаків, котры Русинів одлишують од своїх сусідів. Мож в нїм відіти русиньскы традиції, міцне звязаня Русинів з віров.

„Русины были про мене інтересны зато, же їх подобно – як Ізраїль, споёвала релігія – грекокатолицька,“ повів у 2002-ім році про денник „SME“. „Кедь Сталін приправлєвав зьєдинїня України, вирішив обмеджити вплив Западу і зрушив грекокатолицьку релігію. Зістала лем православна. А так было і на выході Словакії. Українців звыгоднёвали на укор Русинів. Помагали їм, досаджовали на выгоды посты. Но якраз дискримінація якбы Русинам дала силу пережити,“ – повів тогды режисер.

Но нелем то тягло Якубиска ку накручаню о Русинах.

В розговорах, котры ку фільму давав, все припоминав свою етнічну приналежность ку Русинам. Говорив, же фільм є гляданєм ёго властного коріня, ідентичности. У фільмі мож відіти простых людей зо сел, но захопив і модерни, сучасны тренды в русиньскій культурі, кедь до 27-минутового фільму закомпоновав і Театер Александра Духновича в Пряшові, єдиный професіональний русиньскый театр на світі, ці Музей модерного уменя Енді Варгола в Меджілабірцах.

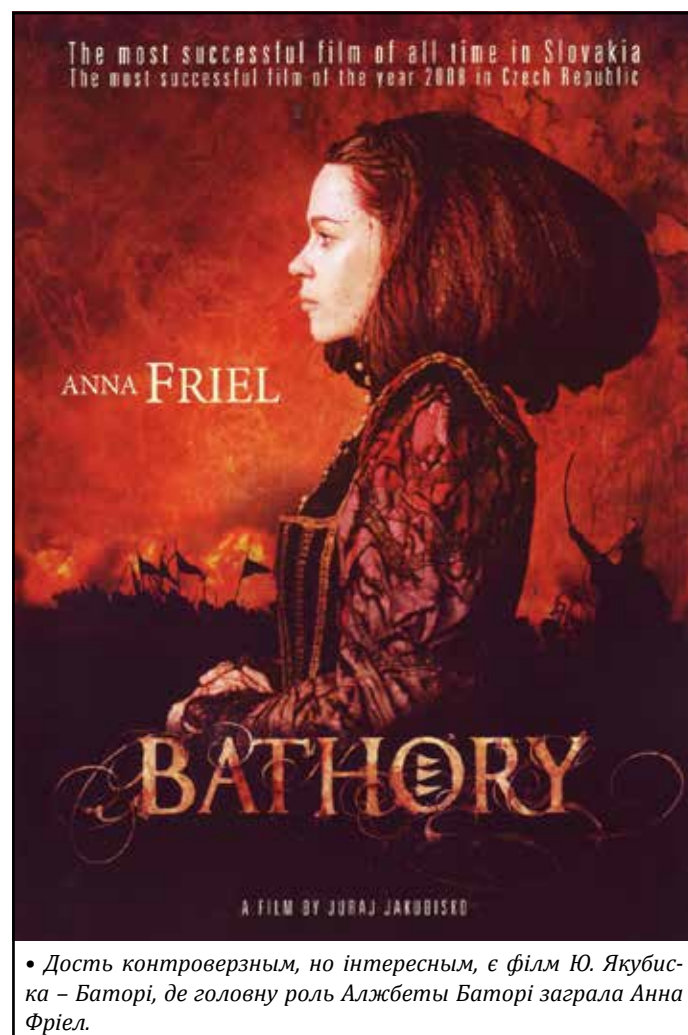
Єм єден з вас

Же бісїда о своїм русиньскім походжіню у Якубиска не была лем маркетинговим тягом при премері фільму, але skutочным пересвідчїнем і гордостєв, режисер потвердив дакілько раз.

Наприклад, у 2003-ім році послав телеграм з одказом „єм єден з вас“ делегатам Світового конресу Русинів, котрый в тім році був у Пряшові.

О 10 років пізніше був з Якубиском зроблений телеміст із 11-ой русиньской забавы в Братіславі. Тогды таксамо гордо повів вшыткым участным, але і слухателям радія Русин ФМ, котре із русиньской забавы робило пряме высиланя, же є таксамо Русин і апеловав на молоду генерацію, жебы ся голосила ку своїй народности і не забывала на ню.

Юрай Якубиско дістав за свою творчость множество фільмовых премій і оцінїнь. В році 2016 му была уділена *Медайла за заслуги*, котру уділює Чеська републіка за заслуги в области культуры.

• Дость контрoверзным, но інтересным, є фільм Ю. Якубиска – Баторі, де головну роль Алжбеты Баторі заграла Анна Фріел.

ПРАВОСЛАВНІ РУСИНИ НА СЛОВАКІЇ І ВОПРОС ЇХ БОГОСЛУЖБОВОГО ЯЗЫКА (погляди, вызви, прямованя)

Abstract

The article deals with the positive and negative aspects of using the national language among the Orthodox Ruthenians in Slovakia and emphasizes the advantages of using the Church Slavonic language. It also points out the possibilities of making this language more accessible to the Carpathian Ruthenians.

На зачатку нашої статті би саме хотіли увести, же ю не пишемо як позицію цілої православної церкви. Погляди в ній обсягнуті сі не нарокують на неомылність. Через тоты шорикы би саме хотіли скорше высловити погляды многих православных священників, котры служать ме-джі карпаторусинськыма вірниками, люблять свій на-род і голосять му Хріста і Ёго Євангеліє. Не буде то лем научный погляд, бо тота тема ся тыкать найвеце наро-да, а так не мож выхавити і ёго думкы, погляды, пропо-зіції. Но дотыкать ся заєдно і Церкви, котра все наро-ду нелем служыла, але го і духовно вела, підкріплєвала і выхавлєвала.

Много раз є праві православній церкви вытыкане, же є барз „конзервативна і непружна, застаріла і скостнаті-ла“, а то ай у вопросі богослужбового языка. Вытыкать ся ї, же не поможе Русинам розвивати свій материнський язык у сфері, котра є єднов з доміантных – в церков-ній сфері, а же ся барз тримле застарілого церковного языка. Велє раз ся іде аж до таких екстремів, же ся ї при-писує тзв. „четверо-язычна ересь“¹. Тоты высловы суть нелем же непідложены конкретныма фактами, але суть неправдивы і недобронамірны, што не треба ани барз доказовати. Найліпше їх може вывернути сама історія і живот православной церкви, а то нелем во світі, але і на наших землях. Тото, же в кождім языку і межі кождым народом можемо прославляти Бога мать православіє глу-боко закорінене во своїй совісті. Хто би учів інакше, учів би ересь – то значить, несправне учіня, котре Церков од-мітатъ як дашто чужде їй животу і думаню. Докіня і в на-зві многих автокефальных (самостатных) православных церквей є загорнута назва народа межі котрым она діє (наприклад: Грецька православна церков, Булгарська православна церков, Українська православна церков Московского патріархату, Японська автономна церков ітд.). З наукового боку є таксамо некоректне тверд-жіня, же церковно-славянський язык був четвертым богослужбовым языком, бо православна церков на выході уж давно перед ним хосновала літургічны тексты в армянськым, грузинськым і многих далшых языках, так-же о даякім „четвероязычним блуді“ не може быти бісїда. Докіня богослужбовы виданя єдної помістной Цер-кви суть много раз выдаваны паралелні веце языками². Таксамо знаме з особных розговорів із священниками Об-щества Йоана Крестителя, же сучасный метрополіта Пра-вославной церкви чеських земель і Словакії ся выядрив, же хто хоче, може хосновати літургічны переклады до русинського языка. Чоловікови стаचितъ прийти холем на Пасху до многих православных храмів і чув бы, як на літургії священники читають св. Євангеліє в розлічных языках.

Проблем зато не є у вопросі, ці ся може в языку даного народа служыти свята літургія ці іншы молитвословія, бо одповідь є ту ясна – може! Но вопрос звучить інакше: Што нам хоснованя народного языка принесе, а што возьме; што тым здобудеме, а што тым стратиме? Накілько мать народный язык овпливнєвати язык богослужбовый, а з другого боку, наскільки богослужбовый язык розділює і наскільки споєє народы і народности, котры жыють на єдній території?

Кедь говориме лем о єднім народі (або народности без властной державы) – о Русинах, они суть традично вірниками православной, або грекокатолицькой цер-кви. Попозераймо ся тогды на богослужбовый язык з по-гляду єдного народа (або народности) і двох церквей – православной і грекокатолицькой. В контексті уведже-ной темы будеме говорити главні о православній цер-кви в одношіню к їй вірникам – Русинам і хоснованю їх материнського языка. На самый перед мушены саме конштатовати, же православны священники мають іншу сітуацію, іншы церковны погляды, а много раз і іншы проблемы, як грекокатолицькы священники. А так то, што може быти добре з погляду грекокатолицькых свя-щенників і вірників, не мусить быти аж так добре, або докінця може быти шкодливе, з погляду православных священників і вірників православной церкви. В русинсь-скім руху активны грекокатолицькы священники нераз акцентують, же русинський богослужбовый язык є якбы міцным муром перед агресивнов словакізацієв. Но з по-гляду многих православных священників ужываня ру-синського языка в богослужбовій практиці православной церкви би процес агресивной словакізації лем спустило. В православных храмах словакізація іщі не набрала такы розміры і є скорше вынятком, як правилом, а то ай дякую-чі церковнославянському языку, в якім ся веде богослу-жіня. Знаме, же на дакотрых наших парохіях бы многы радо чули одправы по словацькы і аргументують довок-ла повторєванов фразов: „ved' my nie sme Rusnáci“ або „tu už je Rusínov veľmi málo“. А праві церковнославянський язык може быти тыж добрым аргументом, же ту нхто не робить зо Словаків насилно Русинів лем зато, же суть православного віросповіданя. Тот язык не є народный, але **богослужбовый**, то значить, **не патрить лем єдній народности, але вшыткым Славянам**. Він є урчений так Русини, як і Словаки, Росіяни, Українці, Сербови ці Македонці... Є правдов, же на Словакії го утримали по многы стороча якраз Русини, але не захранили го лем про себе. Наopak, через хоснованя того языка сі можуть утримати свою народну ідентіту без того, жебы ю вначо-вали другим. Тот язык їх споєє з іншыма славянськыма народами, але заєдно помагать остати самым собов.

Кедь бы сьме перешли на русинський богослужобный язык, такой бы ся озвали голоса з боку вірників інших народностей, главні Словаків, же і они хотять мати свій літургічний язык, што бы мало тяжкы асімілачны наслідкы. Церковнославянський язык є про многих Русинів, котры суть в переважно словенськیم окружію (Кошіці, Вранов, Стражске...) нераз єдиним споюючим елементом з їх народностей, з їх русинськыма родічами, котры їх одмала учили молитвы в тім языку, з їх дідом-Русином, котрый свята называв по церковному – „Успеніє, Благовіщеніє, Богоявленіє...“, з їх родным селом, в котрім жыли Русины, а тоты Русины в церкві співали старым церковным языком. Тот язык може быти про них часто нелем споюючим елементом, але часто і повзбуджінєм, надхнутєм. **Кедь бы сьме мы – православны священници перешли на русинський язык, в містах і в многих селах** (а буде їх чім дале тым веце) **бы мали такой аргумент про словенчину, а нашы люде бы аж тогды страшили своє властне і стали бы ся жертвов асімілації.**

В церковнім животі є народность важным, но не першорядным атрібутом. Так як мать здраве родолюбство позитивный вплив на живот церкви, так перегнаний, аж нездравый націоналізм мать деструктивны впывы. Церков все была із своїм народом, стояла при нїм в єго найтяжшых часах, а про свій народ приношала тоты найвекшы жертвы. Руколапным доказом є історія балканських народів у часі турецького утиску. Ту ся коло храмів і монастирів крутив цілый народный живот, ту ся люде учили читати і писати, ту ся плановали і зачінали народны повстаня, ту ся і лічили раны з боїв, кормили сироты, скрывали ся родолюбы, учили ся народна історія, хоць ся за то платили превеликы цінов. А хоць то была ціна найвекша – ціна жывота многих владыків, священників і монахів, ціна спалїня, знічїня, заарештованя або перетворїня в штось інше многих монастирів і церквей, ай так тоту високу ціну церков з любви ку своему народу платила. Но попри тім все наполоїгала на тім, жебы народ, за котрый переносила жертвы нігда не чув ненависть проти другому, жебы був все готовый нелем одпустити, но і братьскы обяти другый народ а нігда ся над другим народом не перевышовав. Церков є тота, котра за помочи Хріста давать людей доведна, котра граны обрушує, народны раны обвязує, а не ятрить. Православна церков каждый народ приводжать ку Господу без того, жебы го повышовала над остатніх, або перед остатніма понижовала. Хочеме підкреслити, же як на єднім боці православна церков помагать народу, меджі котрым практизує свою душпастирську місію, так на другім боці ся выгыбать тзв. „етнофілетизму“, котрый одсудила як ересь. **Праві тото етнофілетське – перегнане привязаня ся ку єдному народу робило і робить меджі православныма немалы проблемы.** За вшыткы спомяну сучасну церковну ситуацію на Україні, де тзв. „Київський патріархат“ або тзв. „Українська автокефальна церква“ зміцнюють народностны непокої, ставляють своє віросповіданя нераз барже на народностных принципах, як на хрістіанських, а суть часто поплатны політиці, котра мать прадалеко од хрістіанського етносу і етосу.

А зато православна церков дбать, жебы ей богослужобный язык поломінь перевершеного народностного усвідомлїня ани не угашав, ани го не роздував до ватры, котра бы спалила вшытко коло себе. Сьме пересвідчены, же меджі Славянами є на то найвгодніший

праві церковнославянський язык. При єго ужываню ся ниякому народу не внучує ніч чужде, але народ не приходжать ани о ніч своє. Церковнославянський язык бы сьме могли прирівнати ку шаху, котрый мать певні становлены правила, но каждая партія є фурт інша. Славянський церковный язык мать тыж становлены правила, но меджі каждым народом ся высловлює інакше. Мы повіме „Господи помилуй“, Росіян „Господи помилуй“, мы говориме „і во вікы віков“, Булгары „веки веков“, Сербы „вѣки вѣков“ і под. Буква ять (ѣ) є модерно повіджено так флексібілна, же днеська маме много высловностей той буквы в розлічных славянських языках. Тоты суть в сузвукі з конретным языковым оточінєм, але не страчають при тім свій універсальный славянський, но передовшыткым церковный характер.

Далша причіна, чом ся православны Русины так певно тримлють церковнославянського языка є тота, же хоць сьме самостатны, не хочеме быти осамочены. Нас в Словакії так мало, же є про нас барз важне усвідомити сі, же патриме до єдної великої родини славянських церквей, котра мать і якась сполочне духовне „єсперанто“. Богослужіня в тім языку є про нас міцно близке, ці ся одправлять в Москві, Софії, Подгориці, або в Братіславі. Православный священник-Русин може єднак „комфортно“ служыти так в Босні і Герцеговині, як в Польщі або на Україні, а притім каждый подля єго высловности буде знати, же є Русин. Таксамо є барз приемне, кедь в наших церквах можуть послужыти Сербы, Росіяне ці іншы православны священници, а люде їх розумлять. Но суть ту і дость важны практичны причіны. Так як колись ся до наших храмів довозили богослужобны книжки споза граніць, так і тепер ся в богослужобній практиці хоснують переважні книжки, выдрукованы за граніцями. Переходом на русинський язык бы сьме пришли о велику часть того богатства богословія, котре є в повности заховане в Октоїхах, Мінеях на каждый місяць, Тріодах, Часословах, Служебниках... Уведеме на ілюстрацію два приклады. Кедь сьме з нашыма вірниками перебували в єднім монастирю недалеко Косова, нашы люде ся барз надхли особов св. Петра Коришского, котрого нерозложене тіло в монастирській скалній церкві лежить уж стороча. Містный ігумен тогды подаровав каждому ікону з тропарём (боголубнобів піснєв) написаным по сербскы. Тогды єден наш священник містным монахам повів, же про нас є тот тропарь непоужытелный.. *„Кедь бы сьте го написали по церковнославянськы, тот тропарь можеме співати нелем мы в Карпатах, але і хоцькотрый чоловік в Петрограді, Білорусії ці будьде. Таким способом бы ся почливість ку вашому святому могла природно шырити і в тых кончінах, з котрых ку вам люде приходжають, но через хоснованя сербского языка сьте самы о тото можность пришли.“* Хвала Богу при нашій другій навщіві нам уж роздавали іконы з церковнославянськым тропарём.

Подобні то было і при навщіві Святої горы Афон. Навщівили сьме многы прекрасны візантійскы монастирі, были на храмовім празднику і „цілонічнім бденії“ в єднім із них, навщівили сьме таксамо духовно скушеного монаха „старця“, лемже вшытко то звучало в нам чуждім грецькім языку. Но кедь сьме вступили перший раз до сербского монастиря Хиландар і чули першы слова св. літургії „Благословено Царство...“ знали сьме, же сьме дома, а же хоць нас ділять стовкы кілометрів і многы граніці, маме і ту на тій святій землі дашто своє, єднаке, як у нас дома.

• Катедра́льний правосла́вний храм св. Алекса́ндра Невско́го у Пряшіві.

Сьме прото пересвідчени, же церьковнославяньскый язык нелем помагать ку здорову церьковно-народному формованю, но вытварять штось ближе і про тых, котры до наших церьквей прийдуть, а притім суть інших славянських народностей. А так на западній ці середній Словакії може штось своє учути нелем Русин з виходу, но і Серб або Булгар, котры ту уж натырвало, або дочасні жыють. А при богослужіню може і Українець, і Росіян учути, же походжають з єдного славянського коріня.

Далшым важным фактором є то, як ся на хоснованя русиньского языка позерають рядовы православны віруючі. З дотеперішніх скушеностей сьме пришли ку заключіню, же наші вірници не чують потребу рішати во-прос хоснованя свого материньского языка в церькві і ініціатива з боку священників бы лем розбила єдноту людей православной віры. Стрітили сьме ся векшынов з одмітавыма або негатівныма реакціяма. Напроти того, віруючі, котры были при погробах або інших богослужіннях ся высловлєвали, же хоць і веце розуміли, але было то опроти церьковному языку якесь приземне, недуховне, про них то было незвычайне і неприятелне. Хотять мати такы богослужіння, як мали їх родічі і прародічі... Я сам ем сі то глубоко усвідомив, кедь пришла пропозиція одслужыти панахїду на гробі народного будителя Александра Павловича по русиньскы. Не доказав ем сі ани представити, жебы тоту панахїду ем не служыв і не співав так, як то служыв і співав почас свого жывота сам о. Павлович. Про нєго був тот язык святий і красный, в нїм ся молив за своїх русиньскых віруючих, в нїм їх вінчав, ховав, хрестив. Хоць так як єго взор Александер Дух-

новіч, цілый свій живот посвятив народному і духовному возроджію карпатських Русинів, язык церькви не міняв. Праві наспак, народный язык обогачовав церьковным языком, протоже як єго, так і Духновічовы творы суть повны слов перебранных із церьковного языка.

Русиньскы переклады церьковных текстів суть тяжко приятелны про Русинів на Словакії ай з інших прічін. Традицны назвы суть замінены іншыма, котры про наших вірників звучать недостойно – „як на полю“. Стрітили сьме ся з назвами як „Одрубания головы Иоана Хрестителя“, ці „Одотнута честной головы св. Иоана Хрестителя-опередника“³, на што наші люде реагують словами: Одрубати голову можете качці, а одотнути можете конарь, але у нас было фурт „Усикновение головы Иоанна Крестителя або народно хосноване – Главо-усікы.“ Стрітили сьме ся і з назвами, котры награджають стары заужываны і похопителны назвы як „Богоявление, Успение...“ новыма – нетрадічныма як „Боговывявлїня, Заснутя...“⁴, котры сі народ тяжко освоїть, авкурат може скорше забыти стары заужываны назвы. Но найвекшым проблемом є термінологія, котра выядрює духовный і віроучный погляд на дану річ. За вшытко уведу ходем приклад „Преображение“, котрый є во своїй русиньській формі „Подобозміна“ подля нас іщі гіршый, як нещастный словацькый переклад „Premeňenie“. Перемінити ся може, наприклад, в приповідці жаба на принцезну, кедь ю принц поціловав, но не Ісус Хрістос на горі Фавор. Він остав тым істым Хрістом, як і передтым, акурат ученици „такова сияния лица Твоего нетерпяще и свитлости риз Твоих“ і „показав учеником Твоим славу Твоего Божества...“⁵. О ниякій „Подобозміні“⁶ – зміні подобы ту не може быти

ани бісіды. Каждый знать, же і мы сьме сотворены на „образ и подобие Боже“ а ту суть назвы „Преображеніє“ і „Подобозміна“ во великім контрасті.

Но проблем термінів іде іщі далє. На зміны заужываной термінології суть православны вірници барз чутливы. Чом? Протоже ся в історії мінили і православным ся внучовали нераз замірно. А за змінов назвы наслідвала і зміна віроучіня, котре почас тырвання унії діставало штотраз яснішы латинізачны контуры. Робило ся то свідомо і плановито, а так дні в календарю ся стали тзв. „приказанымя святыма“ подля римского прикладу. В церьковнім Зборнику, котрый благословив уніатський прашівський єпіскоп Штефан в 1916 році – тзв. „Кизаковім Зборнику“ з ясным мадярізачным впливом є в місяцєслові уведжене під 9-ым декемвриєм – „Zacsatije szv. Annö, jehda zacsat preszv. Bohorod.“⁷ – значить назва, котра ся поужывала во вшиткых православных богослужобных книжках. Но кедь посмотрим до Зборника з 1975 року, з благословлінням ординаря Іоана Гірки, змінив ся датум із 9-го на 8-го децембра, но што є главне, змінила ся назва і цілы літургічны тексты. Уж ту іде не о „Зачатіє св. Анны“, але о тзв. „Neporóčnoje začátije Presv. Bohoródicu“⁸, што є во великім розпорі з виходнов догматіков, а прото ся мусили змінити і тексты в честь нового, нашим народом непознаного а нашим людєм чуждого западно-латинського праздника.

Православна традиція была і є чутлива на вшиткы реформи, бо і просты віруючі мали велику почливість ку вшиткому, што было посвячене Богу. То ся тыкать нелем языка, но і архітектуры, співу, обряду, іконопису ітд. Все ся снажили, жебы тото „про Бога“ было достойніше

і одлишовало ся од každоденного, поземского. Прото владыковы повіли радше по грецькы – „кир“, а не „пан“, хоть то в основі значить тото саме. Священника з митров назвали радше „митрофорный протоєрей“, а не „шапку носящий перший піп“, хоть є то тыж тото саме, а докінця овелє зрозуміліше. Церьковный язык тримали о то веце, же доказав ліпше виядрити даны реалії. Наприклад, слово „бракосочетание“ на розділ од понятя „манжелство“ виядрює глибоку віру Церькви, же ся при тій св. Тайні давать доведна то, што другому „бракує“ (позн. ред.: хывує), а то мужови – жена, а жені – муж, протоже чоловік був сотворений як муж і жена. Обясніню церьковной термінології бы требало присвятити самотатну роботу, так як і вопросу визнаму церьковнославянського языка. Но обмежме ся холем на єдну позначку. Про православну церьков є вопрос захованя церьковнославянського языка вопросом великого значіня. Доволиме сі повісти, же про православных Русинів на Словакії є омного важніше заховати сі тот язык, як про іншы славянськы народы, котры суть во векшости православнымя, а прото сі заховали і в модерных языках холем православну термінологію, і восточну логіку, і визнаю богослужобного языка.

Кус інакшу сітуацію мають Лемкы в Польщі, котрым ся нераз внучовало українське прямованя і українська бісіда в їх церьквах, а так хоснованя русинських перекладів было якымєсь благым протестом і обранов їх церьковнонародного живота, подобно як то роблять і дакотры грекокатолицькы священници на Словакії, де ся зась з боку єпіскопства преферує словацькый язык.

Увели сьме, же векшына православных Русинів є за захованя церьковнославянського языка, а писати о тім бы

• Православна церьков св. Духа у Меджілабірцях.

ся дало овелё веце і овелё одборніше. Но на заключіня бы сьме хотіли декларовати, які суть нашы погляды на хоснованя церьковнославянського языка меджі нашым народом. В першім ряді го треба любити, спознавати і за- нимати ся ним так, як і людём, котры го поужывають. Є потребне виховлєвати як богословців, так і канторів (дяків) і рядовых віруючих, жебы тому языку розуміли, читали і высловлєвали го з належнов петов. То ся, хвала Богу, на многих містах і робить (канторьскы курзы, де є загронуте і навчаня церьковнославянського языка), но резервы суть іщі великы. Є потребне, жебы ся люде ді- знали і історічны условія, евангельске і духовне намірїня єднотливых богослужобных текстів, котрыма оспівуєме дану подію. Наприклад, кондак „Взбранной Воеводи...” добрі не похопиме в будьякім перекладі, кедь не спозна- ме історічны звязи захраны Константинополя Пресвятов Богородицїв⁹, або стихіры преподобному не порозумиме, кедь не познаме евангельску прічту о мудрім купцєві. Прото робота з церьковным языком мусить быти узко пе- репоєна з роботом з віруючіма, котры в Церькви жыють ай з Божественнов правдов, котру Церьков голосить.

Церьковнославянський язык треба подавати в та- кій формі, жебы був нашим людём чім близший. То значить, поужывати языковы выразы „Заступнице“ на- місто „Предстательнице, Предстательство“ і подобні, з высловностєв, котра є приятельна про карпатських Русинів. Помічником може быти і перепис до азбуки або латинікы, але ідеалом бы мало остати і надале хоснова- ня кірилиці. Тота бы каждопадні мала остати на іконах і офіціальных виданях Служебників.

Мало зрозумілы слова мож наградити іншыма похопителнішыма церьковнославянськыма словами, або їх в текстї ходем визначіти і під чаров увести їх приятелніший і нашому народу зрозуміліший варі- ант. Роблять то уж давно і остатні православны церь- кви, як во виданях Євангелія, Псалтыря так і в других богослужобных книжках. За многы приклады уве- ду означены слова з псалму 118: „аз же поглумлюся“, котры суть означены, а під чаров є уведжений еквіва- лент „аз же размышляти буду“¹⁰. Далшов можностєв суть паралелны двойязычны виданя¹¹, або виданя церьковнославянськыма буквами з паралелным пере- писом до латинікы, котры помагають вірникам ліпше похопити або сі помалы освоєвати церьковный язык. Виданя тзв. Синаксарів або Прологів, ці Жывотів святых бы ся мали на богослужінях читати языком подобным тзв. „язычию“ то значить, народному языку, до которого суть вкладованы церьковнославянськы і іншы общо знамы слова славянських народів. Мали бы сьме так тексты призначены не на молитву, но на поучіня, котры народный язык не одвергають, але обогачують, онебес- нюють і поздвигують. Прикладом у тім нам можуть быти і нашы народны будителі.

Проповіді бы ся мали выголошовати подобным спо- собом, а даный языковый діалект обогачувати церьков- ныма термінами. І Александер Павлович так обогачовав свої стишкы писаны переважно маковицькым діалектом, а любили їх читати так у Вубли, як в Ужгороді або в Крас- нім Броді.

З погляду православної церькви найважніше є вести народ ку Хрісту, котрый го тримать в почли- вости ку отцєві і матери (єдна з Божых заповідей), а через них і ку народу, з которого они походять, і ку

языку, котрым тот народ бісідусь. На другім боці му хрістіанська совість не дасть перерости до нездорового націоналізму, котрый скutoчний церьковнонародный жывот лем деформує. Вшытко ту уведжене поважуєме лем за маленьку одробинку, котров бы сьме хотіли при- спіти до діалогу о духовнонароднім возроджіню нашо- го карпаторусинського народа. **Тішиме ся, же меджі нашыма людми суть многы, котры ся єднотливыма аспектами народного руху можуть займати одбор- но, професіонално і людськы, а так нам священикам- душпастирям оставать веце часу на того найважні- ше, а то пробуджати душу нашого народа.** Кедь буде она жыва і здрава, легше буде заодіти народне тіло до красного облечіня културы і языка. **Дай Боже, жебы ся тот народнодуховный діалог выдарив або церьков- но повіджено „да усладится Господеви бесида наша“.** **Няй каждый на своїм полю служить Церькви і наро- ду, як найліпше годен і формами, які ся му відять найпроспішнішы, жебы сьме вшыткы подля слов наших будителїв: „розвивали ся, приносили плод, а любили Бога и свой народ“.**

ПОЗНАЧКЫ:

- Святыи Кіріл і Мефодій мусили почас свого жывота боєвати з несправным учінєм (єресов), котре твердило, же Бога мож ославлєвати лем трєма языками (єврейськым, грецькым і латинськым), в котрых была написана табличка на Хріс- товім хресті. Дакотры обвинюють православну церьков, же ку тым трєм языкам придала четвертый церьковно- славянський, а остатні языки в літургії не узнає.
- Служебник, Софія 2004 ISBN 954-427-599-1.
- Grekokatolic'kyj rusiňskij kalendar'/Грекокатолицький ру- синський календарь, Obščestvo sv. Joana Krestitel'a, 2017, ISBN 978-80-972485-0-5, c. 25.
- Тамже с. 8-9; 22-23.
- Velikij Sbornik, Metropolitná rada Pravoslávnej cirkvi na Sloven- sku, 2002, s. 620, 622.
- Grekokatolic'kyj rusiňskij kalendar'/Грекокатолицький ру- синський календарь, Obščestvo sv. Joana Krestitel'a, 2017, ISBN 978-80-972485-0-5, c. 23.
- Szbornik, Eperjes, 1916, s. 507.
- Chvalite Hospoda, Bratislava, 1975, c. 457-463
- Триодь постная, Москва, 1992, лист 330-331
- Псалтырь, Москва, 2010, ISBN 978-5-88017-123-1, c. 280.
- Псалтырь, Лио, 2014.

ЛІТЕРАТУРА:

- ANONYM, (2017). *Pravoslávny kalendár*. Svidník: Metropolitná rada Pravoslávnej cirkvi na Slovensku, ISBN 978-80-89643-05-9, c. 144.
- АНОНИМ, (2010). *Псалтырь*. Москва, ISBN 978-5-88017-123-1, c. 280.
- АНОНИМ, (2014). *Псалтырь*. Лио.
- АНОНИМ, (2002). *Grekokatolic'kyj rusiňskij kalendar'/Грекокатолиць- кий русинський календарь*. Prešov: Obščestvo sv. Joana Krestitel'a, ISBN 978-80-972485-0-5.
- ANONYM, (2017). *Pravoslávny kalendár*. Svidník: Metropolitná rada Pra- voslávnej cirkvi na Slovensku, ISBN 978-80-89643-05-9, c. 144.
- АНОНИМ, (2004). *Служебник*. Софія. ISBN 954-427-599-1.
- ФЕНЦИК, Е. (1878). *Литургика*. Пряшов. с. 345.
- ХОМЯКОВ, Д. А. (2005). *Православие, самодержавие, народность*. Москва: Дарь, ISBN 5-485-00038-X, c. 462.
- ЈЕРОТИЋ, В. (2000). *Вера и нација*. Београд: Ars Libri, c. 276.
- КОНЧАРЕВИЋ, К. (2006). *Језик и православна духовност*. Крагујевац: Каленић, ISBN 86-84183-13-4, c. 461.
- МОИСЕЙ, монах. (2007). *Афонское повечерие*. Москва: Феофания, ISBN 5-93694-006-3, c. 92.
- ТОДОРИЋ, М. (2005). *О ангелском језику или црквенословесном*. Бе- оград: Видело, ISBN 86-84623-04-05, c. 62.

• Главными особами 47. научного семинара карпаторусиністики на Пряшівській університеті (ПУ) были: реферующий доц. ПгДр. Иван Миськов, ПгД. з Ужгорода, ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., Мгр. Михала Голубкова, обидви з Інституту русиньского языка і культуры ПУ.

Маріан ГАПАК, студент 1. рочника учітельского штудійного програму комбінації: Русинський язык і література – історія

47. научный семінар карпаторусиністики

„Історія є матір'єв мудрости.“ То є знама фраза, котрой основы суть положены таксамо на історічних знанях. Історічну тематику мав ай **47. научный семінар карпаторусиністики** під назвов *„Rutheni“*, *„Dux Ruizorum“*, *„Marchia Ruthenorum“* в середньвічній Европі, котрый zorganizовав Інститут русиньского языка і культуры Пряшівської університеті в Пряшові і одбыв ся **21. марца 2018** на ректораті Пряшівської університеті у Пряшові.

Выступаючим був доц. ПгДр. **Іван Миськов**, ПгД. з **Ужгорода**. На семінарі доцент Миськов высвітлював, же термін *„Rutheni“* ся обявлював і в документах западного світа, но не мусив означовати Русинів у днешнім розуміню. Термін *„Dux Ruizorum“*, інакше – Князь Руский, што був титул Емеріха, сына угорьского крала Штефана I. Титул *Dux Ruizorum* був звязаний з географічною областю *„Marchia Ruthenorum“*, яка была пограничною частю Угорьского кралівства, но не знаме, де точно ся находила. Суть і теорії, же то была перша русиньска держава, котра была в унії із Угорьским кралівством і служыла на обрану ёго выходных границь. Лемже до-тепер не маеме точны доказы, же тому так было.

З професіональної біографії выступаючого, котра была прочітана на семінарі, сьме ся могли дізнати, же доцент Миськов є істориком Закарпатської академії уменя в Ужгороді. Научный титул ПгД. здобыв в році 2011, на доцента ся габілював в році 2013. В сучасности чітає лекції з історії України, філософії, політології, релігієзнавства і спеціальны історічны дисципліны як генеалогію, геральдику, сфрагістику і нумізматику. Інтересують го таксамо штудії старых документів а займають ся ай історією середньвічної Европы. Доцент Миськов є автором понад двадцятьох наукових работ, меджі найвызначнішы належать: *„Печатка та герб дворянської родини Баторі“*, *„Печатки та герби родини Другетів“* і іншы.

Сучастьв семінара была і **презентація найновшых публікацій**. Меджі презентованыма была публікація **Николая Бескида: Пряшівска епархія** (Prešov, 2017), котра вышла к 200. юбілею основаня Пряшівської епархії. До Бібліотеки карпаторусиністики подаровав дакілько публікацій з історічною і геральдичною тематиком Мукачова і выступаючий гость.

Пряшівска культурна комісія ся інтересовала о Русинів

8-го фебруара 2018-го року проходило засідання Комісії про культуру, народностны меншыны і заграничны контакты міста Пряшів. На засідання був запрошений і Петро Медвідь як член президії Округлого стола Русинів Словеньска.

Петро Медвідь представив членам комісії активіты Округлого стола Русинів Словеньска із тым, же Русины берутъ Пряшів за свій історичный культурный центр, в котрім і днесь діють вшыткы професіональны русиньскы інституції на Словакії – Театер Александра Духновіча, Піддукляньскый умелецькый людový субор, Інститут русиньского языка і культуры Пряшівской універзیتی і Словацькый народный музей – Музей русиньской культуры.

Комісія ся інтересовала о то, яки культурны активіты, окрем професіональных інституцій в Пряшові, роблять русиньскы обчаньскы здружіння, ці іншы непрофесіональны організації. Таксамо був положений із боку членів комісії вопрос, як бы могли при організованю конкретных акцій помочі.

Членове были інформованы о трёх найвызначнішых акціях, котры на тот рік на території міста Пряшів Русины планують. Тыма акціями суть: **19-ый рочник Духновічового Пряшова – цілословацького конкурзу в декламации русиньской поезії, прозы, народного розповідання, малых сценічных форм і властной творчости, дале святочный програм ку Дню Русинів Словакії, котрый ся святкує 12-го юна**, обидві акції в режії Русиньской оброды на Словенську, і **меджінародна наукова конференція із нагоды сторочніці выникнутя 1-ой Чехословацькой републіки – сполочной державы Чехів, Словаків і Русинів**, котру в рамках Округлого стола Русинів Словеньска буде організувати Здружіння інтелігенції Русинів Словеньска.

Представитель русиньской платфотмы обернув позорность на то, же Русины очекують як моралну підпору тых подій, котру може місто вказати участёв своїх представителів на уведжених акціях, так і підпору в рамках медіальной пропагачії. Членове культурной комісії приобіцяли, же о планованих акціях будуть інформовати посередництвом своїх інформачных каналів – офіціального вебсайту міста, друкованого культурного місячника, котрый по році перервы знова зачатіть выходити, ці різних містьскых фанпейджів на сіті Facebook.

Медвідь обернув позорность членів містьской культурной комісії і на довгодобу нерішений проблем рештавровання памятника Александра Духновіча, котрый стоїть в Пряшові. Припомянув, же іде о еден із мала ествуючих (лем трёх на території Словакії) сохраних сохарьскых продукцій академічной сохарькы Олены Мандіч. Памятник є зато цінный нелем про Русинів (кедьже іде о памятник найвекшого народного будителя), но є цінным і з погляду історії міста і історії уменя. Місто Пряшів, котрого памятник є маєтком, мусить проявити інтерес о рештавровання того памятника, но дотеперь, наперек апеляціям русиньскых активістів і організацій, жаден крок про зачатя рештавровання не був з боку міста зроблений.

Член комісії і єдночасно посланець Містьского заступительства – Растіслав Мохнацькый був согласный з тым, же памятник треба зрештавровати. Подля нёго є тот памятник може тоту найцінніше, што в рамках памятників вызначных особностей в Пряшові є. Таксамо підкреслив, же **памятнику, котрый аж до зачатя будована новой будовы Театру Йонаша Заборьского** був в центрі міста, требало бы

найти достойніше місце, кедьже теперь є на берегу рікы Торісы, мімо історичного центра міста.

Далшый член – посланець Рудольф Дупкала, котрый є єдночасно і директором Шарішской галерії в Пряшові, повів, же тему рештавровання отворить на найближшій засіданю пряшівского Містьского заступительства з тым, же о професіональне зрештавровання памятника, котрый є выголошений за Народну культурну памятку, бы ся могли постарати робітници галерії і фінанції на то бы могло виділити само місто Пряшів без жадання будьяких фінанцій із грантів. Дупкала видить місце Духновіча по зрештаврованю знова в центрі міста, о чім буде мусити пересвідчити відповідны містьскы органы.

Членове комісії приобіцяли, же о далшых кроках в тім ділі будуть інформовати представителів Округлого стола Русинів Словеньска.

Засідала русиньска секція порадной групи

21-го марца 2018-го року в Пряшові проходило перше засідання русиньской секції Порадной групи про забезпечіння гармонізації практики з чінным законом о хоснованю языків народностных меншын.

Групу створив Ласло Буковский, уповномоченый влады Словацькой републіки про народностны меншыны і етнічны группы, ку 18-му януару 2018-го року і была створена на період од 1-го фебруара 2018-го року до 31-го декабря 2020-го року. Має пять окремых секцій: про мадарьскый язык, русиньскый язык, ромскый язык, український язык і німецькый язык.

На першій засіданю русиньской секції брали участь Ласло Буковский, Алена Котванова – директорка Одділїня позиції і прав народностных меншын при Уряді уповномоченого СР про народностны меншыны і етнічны группы і двома членове русиньской секції Анна Плішкова і Петро Медвідь. Третій член – Мартін Дуфала, оправдав свою неучасть.

Уповномоченый про народностны меншыны наперед передав членам секції декреты, котрыма їх меновав до порадной групи і выяснив сістему, яков бы мала секція, но і ціла група функціонувати.

Участны потім проїднали план работы на тот рік, котрый є встановлений про вшыткых пять секцій, но і то, што бы ся могло далше в рамках агенды рішыти. На першый рік діяльства групи є встановлено зробити тлумачіння – в нашій припадї до русиньского языка, выбраних меджінародных документів і словацьких законів. Меджі нима мож споманути Рамковий договор на охрану народностных меншын, Европску харту регіональных або меншынових языків, Конституцію Словацькой републіки ці Закон о хоснованю языків народностных меншын. Верзії тых документів в языках 5-ёх народностных меншын, котры мають свої секції в групі, бы мали быти публікованы в другій половині 2018-го року. Обявити бы ся мали на правницькїм і інформачнім порталі **slov-lex.sk**, котрый справує Міністерство справодливости Словацькой републіки.

До будучности бы секція мала робити і на далшых документах ці урядных формулярах, жебы прията легіслатива нашла своє місце і в реалній практиці на тых урядах, котры подля закона мають мати забезпечену комунікацію і в языку народностной меншыны. Коло той работы може на пропозицію членів порадной групи прийти і ку корекції, припадно доповніню термінологічных словників, котры были по народностны меншыны выданы у 2012-ім році.

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2018 ч. 3

Дорогы читателі,

наісто сьте уж чули знамый выслов: „Кілько языків знаш, тільки раз єсь чоловіком“. Меджі Русинами не є ничім незвычайным, же овладають пасівно і актівно вецє чужіх языків. На зачатку 20. стороча Русины йшли за роботом ці на дротарьку до чужіх міст і штатів по Европі, а путь їх завела аж до далекого нового світа – Америки ці Канады. І з каждым перейдженым кілометром были вецє од своєї дідовизны, даколи з нёв цілком стратили контакт на много років, многы ся не вернули... Но все в своїм серці тримали міцну любов к родному краю і своему народу.

Віршыкы повны народной любви зозбрав поет **Мілан Гай** в збірці **Молитва Русина**, котры зарезонують в кождім русиньскім серцію. В тім числі Поздравліня вас хочеме зознамити із творчостёв войводиньского писателя **Штефана Гудака** і ёго зборником **Зайда за мирни сон**. А суть ту і дві приповідкы **Людмілы Шандаловой**, котры загнала до минулорічного Літературного конкурзу Марії Мальцовской.

На конець публікуєме новину – оцініня **Людмілы Шандаловой** і **Миколая Ксеняка** од Літературного фонду в Братіславі.

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, докторанд Центра языків і култур народностных меншын – Інштитуту русиньского языка і културы ПУ

Людміла ШАНДАЛОВА

Як помагав Славко псикови з біды

Каждый, хто познать Славка – мама, тато, брат Рудко, бабка з дідом, камаратя зо школы і сама пані учітелька, вшиткы знають, же Славко є нормалный хлопець. Такый, як мать быти, як каждый в ёго віку, як звычайный школярь другой класы основной школы. Што вам мам повісти, Славко є хлопець цілком слухняный, хоць даколи і живан, што ся дасть втягнути до каждой забавкы. А стане ся, пошепчу вам, же в школі ту і там є непозорный, або ай забытливый.

Але... але прецік є кус інакшый як остатні діти. Ёго мама гварить: „Наш Славко є барз чутливый!“

Тато зачудовано підойме догоры бровы: „Як єсь на то пришла?“

„Та так!“ – одповідь мама, а дале біглює татову білу сорочку, бо праві на зарань му треба до роботи. Тато ся вецє не вивідує, перепне канал на телевизорі а смотрить найновшы справы.

Мама сі думать своє. Вера, добрі памятають, же Славко уж як цілком малый хлопець, може дварічний, так смотрив на телевизор, як кобы вшиткому розумів! Головку нахылив кус набік, усточка отворив а з нашыроко розтвореныма очами сидив тихо-тихіцко, без погнутя, без кліпнута кліпаєк. Не позерав, правда, приповідку, бо праві тогды не ішла, але рядный фільм про дорослых. А мама спокійно могла доварити обід. Хто бы збоку Славка позоровав, не вірив бы, же таке хлопя ся може так интересовати сценами, якы ся промітали перед ним. А Славко рад слухав приповідкы! І книжки любив, докінця і спав з нима. Сам просив, жебы му з них вказовати, або читати. Пізніше їх знав скоро наспамять! Вера так! Славкови ся в

головці крутило много думок.

Думок было даколи тівко, же ся роїли як пчолы з уля. З таков скоростёв а в такій неспокійній громаді, же наслідно Славко не знав тоты думкы, такповісти, в шорі тримати. Стало ся то зато, же не встигав коло себе робити порядок. Велё раз ся ставало, же сі облік нарубы сорочку або трічко, даколи сі обув дві інакшы штримлі, але было і так, же штримлі не мусили быти. Дармо, же му лахы до школы мама порихтовала! Рано, в тім найвекшым згоні (бо згон був фурт, кедьже розлітаных думок было велё, покы їх поїмав), не зістав час штримлі надіти. Тогды оставало лем штурити ноги до топанок набосо. Славко заперь наскоро двері а... што думате, як то допало? Пресні так – забыв ключі! Спочатку го до школы требало водити, але він був способный, занедовго ся навчів і сам ходити. Ташка весело підскаковала на хырбеті, навколо по дразі го лудили вшеліякы млачкы, камінчікы, схылены стромикы, гопкаючі вороблі... а цілково, по дразі было тільки интересных заставок, же даколи школу спізнив.

Мама уж привыкла, же часто ся страчають ключі, шапки, шалы а рукавіці. Велё раз і амбрелы. Малоколи ся на кінцю школьского рока вернули домів назад теніскы з шпорту. Ставало ся, же листкы на обід ся носили у перечнику нерушены а нихто не знають, як Славкови выдавали пані кухарькы їдло. Раз ся забыла в школі і школьска ташка. Як був Славко уж на мості, пару метрів перед бітовков, здогадав ся, же му даяк легко – ташка ся не несе!

Такый був вера Славко! Але то зато, як повіла ёго мама, же був барз чутливый. Або задуманий?

Як штирирічний велё мудровав а выдумовав сі гаданкы. Потім ходив за мамов а просив ся ей: „Мамко, згадай! Кедь падать додж, носить ся то, а як не падать додж, не носить ся то. Што то є?“ Мама гадала, гадала... Жебы амбрела?

Раз мама пекла. Рудко був о два роки старший Славків братик. Мав народенины. Ціла кухня пахла солодкым запахом пішкотового тіста, маргулёвого джему і молочної чоколады. Славкови істо тота пахота вдарила до носика і розкрутила вшиткы завіты в головочці, бо прибіг з дїтьской ізбы до кухні і выповів:

„Мамко, мамко! Повім ті гаданку!“ – нарадований стояв коло кухенной лінкы і смотрив, як мама натерать чоколадовый крем на пішкоту.

„Но што, Славку, видиш, же тепер не мам час! Не забавляй ня. Што тя напало?“

„Я знам гаданку, мамко. Смотри! Мать то шість років а пече ся му торта! Што то є?“

Мама перерушила роботу і Славка погласкала:

„Ты думав на свого братика?“

Славко ішов занедовго до третей класы. Были вакації. Літній час був так солодкий і безстаростный! Бавити ся з камаратами, бігати по дворі, чляпкати ся у річці, наганяти ся за лоптов або возити ся на біциглю, значіло про Славка радостне і спокійне переживання цілых днів. Аж до того дня, кедь ся стало, што ся стати не мало.

Славко з двома камаратами, Йожком і Станом, были при воді, бродили ся коло краю а руками маццали попід коріня верьбы за рыбами.

„Гав, гав!“ – зачули бреханя.

Коло річки, поздовж берега, біг чорнобілый псик, зо смішныма хлаптавыма ушками, якы му надскаковали. Єдна ножка – права задня, віділо ся, же го боліла, бо ю тримав підняту і не наступив на ню.

„Гав, гав!“ – даяк смутно звучало псикове бреханя.

„Ага, псик!“ Славко підняв голову: „Дашто го болить!“

„Зохаб го,“ – повів Йожко.

„Хтозна, який то пес!“

Але Славкови не дало. Вышкрябав ся на берег, запозерав ся на малого камарата.

„Подь ту, подь ту...“ – кліче го опатерні. Псик застав, не рушав ся і осторожно смотрив перед себе.

Славкови было жаль: „Ножка го болить! Треба му помочи!“

Уж вышли на берег і Йожко, і Стано. Тыж смотрять, роззерають ся, зважують сітуацію.

„Тот пес буде з нижнёго кінця, істо ся стратив. Треба го вернути газдови,“ – повів Стано.

„Даякий є чудный... А може мать і блыхы,“ – шкребче ся Йожко по голові.

„Подь ту, подь ту!“ Славко ся му пригварять, а

видить ся, же псик вшиткому розумить. Смотрить Славко до ёго песіх очей, чекать за нима даяку одповідь. Приступить ближе і думать го погласкати за ухом.

Але то не мав робити. Одкы мав псик знати, же му не хоче ублизити? Завырчав а в моменті... хняп!

„Яв, яв! Ты...!“ „Славко зъейкнув од болести. Одтяг руку і хопив сі ю. Пес втік.“

„Укаж! Што ті зробив?“ Камаратя відять, же Славко мать слызы на крайчку. Рука є од зубів дошкрябана, кров в дрібных капках выходит на поверьх през скору. Чують з ним.

„Не вірю, же тя вкусив! Болить?“ Йожко провірять руку.

„Лем жебы не мав стеклину!“ – комбінує Стано.

Славкови уж веце не требало. Розбігнув ся і утікати домів.

„Што ся стало?!“ – крічіть перестрашено мама, як видить закырвавену Славкову руку, яку натігуючі вказує. Є цілый блідый, перерывано дыхатъ і не годен ани порядні повісти, як пришов ку такому поранію.

Зохабили го в шпыталью на позорованя. На інфекчнім. Дали го на самотку а давають му інъекції. Докторе гварять, же родічы мають найти того псика, того, што го вкусив, жебы ся зістило, ці не мав стеклину. Але де го найти? Хто го найде в такім місті? Ходили по уліцях кады-тады, але чорнобілого пса зо смішныма ушками нигде не нашли.

А так мама з татом, цілы нещастны ходять попід облакы шпыталью. Приступ на ізбу ку Славкови мають заказаний. Є ізолований.

„Славку, сыну, як ся маш?“ – звідує ся мама. Намагать ся, жебы голос ся ї не тряс, як видить Славка выйти у піжамі на балкон, махаючі їм зо завязанов руков.

„Добрі, добрі, мамко! Лем ся бою, жебы ем не мав стеклину!“ Ясне, же розумить цілій сітуації!

„Не бій ся, сынку, істо то був лем выстрашенный псик, не мав єсь го гласкати!“

Тато ся му тыж пригварять: „Уж лем два дні, а будеш дома. Інъекції ті шопають? Будь статочный, я думам, же єсь справный хлоп!“

„Гей! Я бы сі дав, тату, піхнути і до ока, лем жебы мі ніч не было!“

Стисло сердце мамі і татови. Махають му а зо спущеныма головами одходжають, жебы о два дні сі го взяли домів, нащастя здорового.

Та так Славко помагав псикови з біды. Кебы сьте ся Славка днесь опросили, ці памятають, як псика гласкав і як лежав у шпыталью, істо бы вам одповів:

„Можу быти коминарём, каміоністом, модератором і козмонавтом доведна, лем нігда не докторём інфекчного одділїня!“

Што докаже єдна млака

Падало. Танька мала на облаку, цілком на склі, приліпений малый носик і тихо смотрила на веселы бомбульки, які ся одбивали у млачці на дворі. Міцний дожд пришов одразу, нарушив днешні планованы забавки двом малым дітєм – Таньці і Юркови. Сестрічку і братика притисло сидіти у бабчиній кухні, яка теперь стемніла і затихла. Было яснї чути тіканя стародавніх годин, котры пышно вісіли на стїні коло дверей. То є але літо!

Юрко сі дрыляв моторик по столі, одразу встав, підышов ку бабці, яка мішала поливку на пецу, потяг ю за фартух і звідав ся: „Бабко, доколи буде падати? Я ся нуджу!“

„Чом ся нудиш, дітинко моя? Ідь ся іщі кус побав з моториком, або сі дашто малюй. Не забавляй ня, покы не доварю обід.“ Бабка меджітым додала до поливки мало соли.

„Не бій ся, не буде довго падати, то така коротка буря пришла. Дораз ся выяснить.“

Так і было. Што бабка повість, так і є! Бабка мать фурт правду, бабка є наймудріша на світї! А найліпша. Танька і Юрко ю міцно люблять. Бо все, як прийдуть до нїй, што не є аж так часто, але кедь приходжають з родічами на навщіву, або так як теперь на літні вакації, бабка ся все потїшить, ласкаво їх вітать. Притулить їх, погласкать, мать про них одложену даяку лакотинку, а векшынов їм за каждым разом напече свої найліпшы креплї. З малиновым джемом. Мням.

У бабки є весело. Бабка мать на дворі псика Брехайка. З ним ся бавлять найрадше. Брехайко ся кліче Брехайко зато, же скоро фурт бреше. Але теперь є в будї. І він ся не годен дочекати, коли перейде дожд. Окрем псика на дворі бабка тримле і вшеліяку пташыну – курки, гуски, качки. У кучі квічіть мале пацятко.

Моле, моле! Додж переходить! Лем де-ту даяка квапка цяпне, хмары ся торгають, сонечко несміло выкукує споза них.

„Посмотрь, Юрку! Уж не падать!“ – одліпила носик од облака Танька. „Ідеме на двір!“ – закрічала а уж ей нїт. Спочила зо стілця, вышла на веранду, обула сі чорны гумаки з ружовыма точками і трїсла з дверями. Юрко ся понагляв за нїв, зробив тото саме, аж ся двері затрясли.

„Їй, та што робите?! Выбете скло!“ – обернула ся бабка, ліпкаючи бандурчаны пироги. Нагла набік голову, жебы віділа за нима през облак, а дале рихтовала обід.

„Гав, гав!“ – выштартовав з буды Брехайко і розбіг ся ку обидвом діточкам, як їх збачів на дворі. З великой радости вертів хвостиком, брехав, выскаковав, піднімав ся на задні лабкы і операв

ся передніма раз о Таньку, раз о Юрка, аж їм на теплаках оставали брудны печаткы од болота.

„Зохаб, Брехайко, зохаб!“ – одступує ся му Танька, аж сама вошла до млаки.

Члюп! Зачвахтало порядні, а вода ся кус набрала до чіжемох.

Члюп-члюп! Спочів до млачкы і Юрко. Яке інтересне! Коломутна вода ся розливать коло них, прикрывать їм чіжмічкы выше кісток, ногы кус холодить, але є приемне ся бродити през ню.

Юрко дупне. І Танька дупне. Потім Юрко, потім зась Танька...

„Ага, я знам веце!“ Танька ся розбігне, утікать на koniecь може пять метрів довгой млачкы. Потім назад.

„Я знам інакше!“ – скаче Юрко на єднім місці високо, високо, якнайвыше ся му дасть.

То є забава! Та то гей! Псик Брехайко коло них весело бреше, підскакує.

А як то є, кедь ся руки понурять до водічкы? Треба спробовати. Там на краю млачкы з мягкого болота ся дадуть робити колачі. Вшеліякы. Меншы, векшы, рідкы і густїшы... Но не мусять то быти лем колачі, можуть то быти і кулі. Хоць не сніговы, але шмарят ся з нима дасть.

„На!“ – шмарить Юрко єдну грудку болота Таньці на хырбет.

„На ты!“ – верне му Танька.

Їй, то є веселе! Тварь і руки од болота, на лахах помалы не відіти фарбу. Занедовго бы двоє діточок не спознав уж ниhto. Ани бабка?

„Люде добры, што ся ту діє? Хто ту у нас на дворі, які два чортикы?“ Бабка вышла конечні сконترولєвати діточкы і заламала руками.

Танька з Юрком ся заставили, зачудовано посмотрили на бабку, як нещастні стоїть перед нима.

Потім ся посмотрили єдно на друге.

„Бабко, то я, Танька!“

„Ты єсь Танька? Не вірю. А ты єсь хто?“

„Я єм Юрко!“

„А я думала, же чортикы.“

„Мы не чортикы“, – тихо гварить Юрко. Танька мать слызы на країчку, гамбочкы ся кривлять.

„А што ся вам стало, же вызерате як чортикы?“

„Ніч. Я не виновата, то він!“ – вказала Танька палцєм на брата.

„Нї, бабко, не вірьте, то она зачала!“ – Юрко ся спрічать.

„Та хто властні на винї?“

„То млака!“ – Юрко посмотрив до землі.

„Млака, то млака на винї“, – притакує і Танька.

Бабці ся зробило жаль малых, і смішно ї было.

„Но та з млаков не зробиме ніч. А з вами што? Што повіме мамі, як вас таких увидить?“

„Ніч не повіме, мы ся умыѐме,“ – Юрко нашов рішїня раз-два.

„Та гыбайте до хыж! Няй з вас зроблю назад моїх милых ангеликів. На верандї ся зоблїкайте, вызувайте, перше ся умыѐме, а потїм будеме чека-ти мамку на обїд.“

Обидвоме Юрко і Танька їдуть зо спущеныма го-ловами поперед бабку до хыж. Бабка ся уж теперь не годна стримати, наголос і сердечно ся розосміє.

„Бабко, чом ся смїєте?“ – просить ся ображено Юрко.

„Мамка ся буде просити, же як сьте ся днеська мали.“

„А мы повіме, же найлїпше на свїті!“

„Вера, жебы сьте знали, нїгдє не є так добрі як у бабкы!“

Бабка ся іщі довго, предовго смїяла. На своїх вну-чіків ся веце не могла гнївати.

Мілан ГАЙ

Молитва Русина

Ту найлїпше мі раз
буде умерати,
де жив отець родный,
де мі жыла мати.

Ту родны горы Бескїды
хлїба їм давали,
ту до пізнїй старобы
они проживали.

Так як вода в быстрім ярку
минули їм лїта,
ту хотїли они жыти
до скінчїня свїта.

Бо на своїй родній землі
барз добрі ся жыє,
кедь крїпке русиньске сердце
в твоїх грудѣх бїє.

Тоты, што пішли давнїше
по містах бывати,
забыли як першы слова
учїла їм мати.

Забыли і на вихову
од нянька своѐго,
што провадив їм за руку
до свїта шырого.

І нашы роки молоды
тыж так утїкають...
Охабме велѣ доброго –
няй нас споминають.

Дїтей наших, яких теперь
мы виховляме,
ведьме так, як нас родїчі,
што їм споминаме.

Де патрїме?

Дякую ті, милый Боже,
все тя прославляло,
ту же-м ся народив –
у русиньскім краю.

Ту мі жыли предкы,
од віка давного,
ту першый раз єм збачїв
красы краю свого.

На русиньскій родній землі
став єм ся учїти
цїну свою розумїти
за своє ся бити.

Нажаль, є днесь велѣ таких,
што ся зрекли свого,
тай ганьблять ся навернути
до села родного.

Ту вам жыють сестры, братя,
отець, родна мати,
ту ся мате вы частїше,
ку ним навертати.

Чом не треба вам уж того?
Чом сьте то забыли?
За што ся предкове ваши
сторочами били?

Де патрїме – там нас треба!
То хочеме мати,
жебы сьме ся в свїті могли,
каждому рівнати.

Тяжко днеська старій мамцї
тото розумїти,
кедь прийдуть ку нїй на село
її сына дїти.

Они уже по русиньскы
ніч не бісїдують,

родїчі їм учать язык краю,
де теперь бывають.

Позвідать ся мати твоя:
„Як то учїш дїти?
Ты походиш із Сукова,
їм не розумїти.“

Цї не стане нам раз смутно
за то, што робїме?
Свій язык занедбаваме,
чуджїй їм учїме?

Не ганьбте ся, добры люде
з русиньского краю,
же русиньскый мате корїнь
у каратьскім раю.

Де патрїме – там нас треба!
Там хочеме жыти!
Там мусиме ідентїчність
свою сохранили!

Цї не было велѣ таких,
што нас прославляли?
Што за язык наш русиньскый
ай живот свій дали?

Будьме і мы Русинами –
такыма як треба!
Бо то нам на пережытя
велика потреба.

Зїстаньме мы Русинами –
до страшного суду.
Памятайме – не забудьме
на спасу нашого роду!

Наш учитель

Люблю горы і долины,
де я ся народив,
де ня нянько з моєв мамков
за рученьку водив.

Там ходив я з коровами
од рана скорого,
жебы они нам давали
молока доброго.

Бо требало ся ай дїтём
знати обертати,
і родічам у роботах
дома помагати.

Ту ня першый раз мамочка
до школы привела –
ід старому вчителёви
учіти ня дала.

І кедь був то вчитель старый,
знав добрі навчити,
даколи нас і покарав...
Но, были сьме дїти...

Велё раз мы на годинах
ёго не слухали,
а потім – при одповідях,
де-што сьме не знали.

Вшиты, котрых учів,
ёго споминають,
многы му дякують,
же титулы мають.

Єдны стали вчителями,
другы докторами,
дакотры інжінїрами
і прокураторами.

Розышли ся всягды –
добивати славу,
з родного Сукова –
аж по Братїславу.

А як прийде тепле літо,
вакації настануть,
вшиты ведно в роднім селі
они ся стрічають.

Не є ту уж учителя,
бо доба змінена:
школа, в котрій ся учили,
давно є зрушена.

Вчитель давно уж умер, -
під липов похований,
но в думках своїх школярїв
все є споминаний.

Моїй мамі

Як мі, мамко моя люба,
тот вірш написати,
же любив так барз я тебе
й Ты мене – як мати.

Коли першы слова, мамко,
зачав я казати,
то прикладом Ты мі была
про мене – як мати.

Кажде рано-сь охабляла
мене довше спати,
їсти фурт приготавляла-сь
про мене – як мати.

До школы-сь ня спроваджала
учіти ся читати,
раховати і писати
Ты мене – як мати.

Коли-м став худобу з поля
вечур домів гнати,
вызерала-сь коло дому
Ты мене – як мати.

Як роботу треба было
про мене выбрати –
не забыла-сь раду дати
про мене – як мати.

Коли Ты лежала хвора
і стала вмерати –
навікы Ты в моім сердцю
зістала – як мати.

Ріка Лаборець

Лабірщина – край мій,
де я ся народив,
ту єм од маленька
коло воды ходив.

Лабірська Камяна –
ліс красний, буковий,
тече коло тебе
Лаборець ледовий.

Стікать він ізгоры –
спід польской граніці,
чертіжняньскым полём
шыров околицёв.

На своїй дорозі
став воду зберати,
жебы під Камянов
міг шувно гучати.

Велё років назад
быв єсь краснов ріков –
повнов рыб, живота
про очі потїхов.

Радость было выйти
на тя позерати,
помаленькы іти
або полежати.

Кедь по силных доджах
вшитко єсь став брати,
мусили тя зато
регулов звязати.

Велике корыто
про тебе зістало,
лем каміня велё
а воды – барз мало.

Лїсы вирізаны –
воду не тримають,
зато по Лабірці
рыбы не плавають.

Треба ся нам буде
скоро спамятати,
жебы нам Лаборець
знова міг гучати.

(Мілан Гай: *Молитва Русина*,
Пряшів: Академія русиньской
културы в Словенській
републіці, 2012)

Штефан ГУДАК

Зайда за мирни сон

Перли щесца

Були кедиш роки безбрижності,
ярні квитки, младосц, радосц, писня.
Були кедиш дні и ноци легки;
витров шушот, лєт мотиля з рана,
Слунко моцне – под ягоду хладок
и керпарка з лампацикох тканя.

Були кедиш рана нєдзельово,
гласи дзвонох, пахи шматох нових,
шмих дзивоцки: гадваб, сомот..
Крев у твари – нємир шерца мили,
перли щесца – драгоцини бисер,
котри вони в моім шерцу звили.

Були кедиш єшені богати,
черкот кочох, пах ваготней овоци,
були кедиш жени поля плодни
шмих черчацц, квиток щесца щирі,
крев у вреску, шерца моцни лопот,
струнох ценких рочна гимна лири.

Були кедиш...

Панство орлох на нєбе

Кед орел панує на нєбе,
а чєжко того вон шє одрека,
курчатко кєждє
под квоку сцєка.

А ти?

Мохотку свою и мєжку скорочку
процив моцних пазурох
и пискох му чєлїчних
спроцивиш?!
Чи думаш: най мохотка лєци,
та жє дня єдного
и писки оцєрбѣ шє
його.

Кед би шє то стало?!
Лєм кєд бим знєл.
О, и сам бим нє дзбал
шицко, шицко дац!

Моя Вирую

У рошлїна живот черпа
зоз свойого нашєня,
и чловека плоди зрєю
зоз свойого корєня.

И нє мож з поля выплєц
и остатнє нашєнє,
и нє мож вжєми подоцац
чловеково корєнє.

Вєрим жє добра Матка – Жєм
цєплоту Слунка зродзи,
нови швитанѣ ошвижа
поля, луки и лєси.

Зиду ошмихи на тварох
жалї и болї змию,
навраща, вєрим, пошвидко
радосц и щєсцє – надїю!

Розгаврка зоз псом

Брєшєш, брацику, брєшєш?!
З вирним попатрунком патриш,
И думаш жє цє почитую?
Спрєведаш шє горко...

Покля хасну од тєбє маю,
потамаль ши добри,
и хлєба достанєш,
и гласкац цє буду.

А лєм най сєбє даскєльо раз зволїш
по своєй пшєй дзєки
(бо ти пєс),
вєц шицкому придзє концє:
нє поможє анї вирносц,
анї робота, та аж анї
брєх!

Є, видзиш, ти пєс,
ти нє знаш цо цє чєка,
а я тримам сєбє чловеком,
та ми прєто смуток
найвирнєйши пайташ.

Штучни крєсти

Прєдняк курома
когут зарєзани
стрєжє, джубє
кукурика славно,
щиросц мєра

кривду правдзи
ровно.

Куковка, шестра му,
себе младзи.
Ляд там греє,
дзе жирячка хладзи.

Карпатски шушот

Дал бим шицко,
А ніч не мам
Раде Драинац
Я сторочяма гніздзим гніздо
на власней цудзей жеми!
Я шеєм заренка зарод,
до утробы власней цудзей жени!

Я сторочяма любов орем
на власней цудзей жеми!
Я сторочяма пород чекам,
од власней цудзей жени!

Я ше ту тєраз знова вничам
Зоз цудзу власну жему!
Я ше ту тєраз знова любим
зоз цудзу власну жену!

О, жеми мойо,
власни и цудзи!
О, жени мойо,
власни и цудзи!

История сце же бим тирвацо бул госц
на своєй власней жеми!
Зла судьба сце же бим тирвацо бул
любовнік своєй власней жени!

История сце
же бим вас обидва,
як свойо польо,
допатрал,
шал и кошел!

Зла судьба сце
же бим вас обидва
глібоко у себе,
у шерцу,
у креви,
у каждой клітинки,
як найвласнейше свойо,
вик-виков ношел!

Ми

Ми зарно писку на плажи.

Без зарна писку
плажи нет.

Тельо о значеню.

Але кед же ше дараз даґде
у дачиім оку
тото малючке
зарно не дай Боже
найдзе,
енки го
и з найвекшу увагу виню
и одруца, гет.

И гоч ши
малючке, наймилше мойо,
зоз найдрагоциншого каменя,
смараґду,
отрушене,
мой Боже
ані то ци
не поможе.

(Штефан Гудак: *Зайда за мирни сон*,
Нови Сад: Руске слово, 2013)

Профiл Штефана ГУДАКА

Народив ся в Міклошевцях 6. януара 1931, основну школу закінчив у тім самім селі, дале штудовав дві класы Гiмназії і матуріту здобув у Рускім Керестурі. Учiтельську школу абсолвовав в Осиєку і в тій професії продовжував в Києве (Босна і Герцеговина), дале тыж як директор школы в Тырнову і в Петровцєх. Быв новинарєм і редактором в РТВ Нови Сад. Писав поезію, прозу, драму і літературну критіку. Быв членом Общества писателів Войводини, сполупрацовником періодік Шветлосц, Народни календар, Литературне слово, Думкы з Дунаю, Нова думка.

По тяжкій і довгій хвороті умер 22. фебруара 2015 в Петроварадині.

З єго богатой творчости мож спомянути гуморістичный роман *Гриц Бандурик* (ведно з автором Михайлом Ковачом, 1972), роман *Шлїда-ми голуба по небе* (1978), зборник куртой прозы *Вини и зради* (1998) ці радіо-драмы *Чловек котри страцел амрел* (1977), *Букет ружи за пані Изабелу* (1986), *Тото ти мнє поведз* (1988) і остатній зборник поезії *Зайда за мирни сон* (2013).

Жрідло – Петро Медвідь: *Умер Штефан Гудак*;
<http://www.lem.fm/umer-shtefan-gudak/>

• Людмила Шандалова – лауреатка Премії Александра Духновича за русинську літературу. Цїну їй уділив Карпаторусинський научный центр в США.

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, ПгД.,
председкыня Сполку русинських писателїв
Словакії

**Цїну А. Павловіча за русинську
літературу здобыла Л. Шандалова,
премія была уділена М. Ксенякови**

12. 6. 2018 Літературный фонд у Братіславі
уділёвав Літературны цїны і премії за рік 2017.

Цїна А. Павловіча за оригінальний прозовый,
або поетичный твір в русиньскім языку ся уділює
раз за два рокы. Того року одборна порота при
Літературнім фондї оцінила авторку Людмилу
Шандалову за єй книжку куртых прозовых тво-
рів з періоду Другой світової войны – **Червений
берег** (выдало ОЗ *тота агентура* за фінанчної
підпори ОЗ Лавка).

В рамках той престижной цїны ся уділює і пре-
мія, котру дістав автор Миколай Ксеняк за єго
книжку про найменших **Медвідята на про-
гульці**. Книжка вышла за помочи ОЗ *Колысочка –
Kolíska*.

**Оціненым членам Сполку русинських писа-
телїв Словакії (СРПС) гратулуєме і жычіме
много творивых сил до далшой роботы.**

МИКОЛАЙ КСЕНЯК

**МЕДВІДЯТА
НА ПРОГУЛЬЦІ**

Прочітали лекції о русиньскім языку – в Празі

Катедра середньоевропейських студій Філософічної факулты Універзیتی Карловой у Празі (Чехія) позвала прочітати лекції о русиньскім языку доц. ПгДр. Анну Плішкову, ПгД., і ПгДр. Кветославу Копорову, ПгД., з Інштитуту русиньского языка і культуры Центра языків і культур народностных меншын Пряшівської універзیتی в Пряшові (Словакія):

■ А. Плішкова: *Русиньскый язык на Словакії: 22 років по кодифікації* – 9. апріля 2018 на Філософічній факулті Універзیتی Карловой, Нам. Яна Палаха 2.

Анотація

Русиньскый язык був у Словацькій републіці кодифікований у 1995 році на основі двох найрозширеніших діалектів: выходоземплінського і западоземплінського. Іде о єден з наймолодших славянських языків, наперек тому ёго історія є стара дакілько сторіч і є знама многыма боями о найвгоднішу форму літературного языка про карпатських Русинів, што жыють в цілій області історичной Карпатської Руси. Рішіня русиньского языкового вопросу все было споєне з рішінём вопросу народной ідентичности: належать Русины к (велико) руській, українській, або суть самостатнов славянсков народностев? Тоты вопросы могли быти вирішені аж по Новембрі 1989, то є в новых сполоченьско-політичних условиях, кедь кодифікація языка Русинів ся стала природным наслідком слободного вирішіня вопросу їх народной ідентиты. Кодифікація єдночасно была основным передусловієм про заведжіня русиньского языка до окремых сфер сполоченьского жывота: літературной, медіалной, конфесійной, сценічно-театральной, школьської і урядной.

■ А. Плішкова: *Русиньскый язык 1992 – 2015: Досягнуты выслідки і новы задачи* – 10. апріля 2018 у Славянськім інштитуті Академії наук Чеської републіки, ул. Валентінська 1.

Анотація

Лекція ся замірює на методологічны вопросы конштитування літературного языка карпатських Русинів по році 1989, настолены на дотеперь штирех языках конгресах (1992, 1999, 2007, 2015), представлять настолены задачи і досягнуты выслідки в процесі кодифікації і розвитку русиньского літературного языка на регіоналній уровні (Словакія, Польща, Україна, Сербія-Войводина), як і задачи надрегіонального характеру споєны з формованём тзв. цілорусиньской языковой нормы.

■ К. Копорова: *Русиньскый язык на на границі выходо- і западославянського языкового ареалу* – 11. апріля 2018 на Філософічній факулті Універзیتی Карловой, Нам. Яна Палаха 2.

Анотація

Міноріта Русинів северовыходной Словакії жыє в граничній области Словацької републіки з Українов і Польщов. Материньскый язык Русинів ся таким способом находить меджі двома славянськыма ареала-

ми – выходным (із сусідным языком українським) і западным (із сусідніма языками: словацьким і польським). Тото сусідство славянських языків позначило і характерістіку русиньского языка, котрый лінгвісты зачленили ку групі выходных славянських языків, но з дакотрыма знаками западного языкового ареалу, што настало під впливом словацького языка (главно выходословацьких діалектів) і польского языка (передовшыткым у позиції акценту в западній групі русиньських діалектів). Кедьже фундаментом про кодифікацію русиньского літературного языка была выходна група русиньських діалектів, про котру є характерістічний акцент вольный і погыбливый (так, як то є в сусіднім українським языку), вплив польского языка на норматівну подобу русиньского языка не є натілько выразный. Представиме русиньскый язык у деталях і одлишностях од українського (як найблизшого з групи выходных славянських языків, котрый Русины в минулости не прияли за свій материньскый язык) і од словацького языка (як найблизшого з групи западных славянських языків), причім близкість словацького языка є підсилена і сполочным штатом Словаків – як маєрітного народа, і Русинів, як єдною з народностей, што жыє в Словацькій републіці.

■ А. Плішкова: *Карпатськы русиньскы діалекты* – 11. апріля 2018 на Філософічній факулті Універзیتی Карловой, Нам. Яна Палаха 2.

Анотація

Під терміном *карпатськы русиньскы діалекты* розумиме діалекты Русинів, што жыють на северовыході Словакії, в южновыходній Польщі, на Закарпатській Україні і в части румуньского Мараморош-Сігету і долинах рік Вышава і Рускова. Дотеперь ся в одборній літературі на означіня тых діалектів найчастіше поужывала назва *українськы*, чім ся мала высловити їх приналежность к українському языковому ареалу. Єднов з причін діалектної диференціації языка Русинів був факт, же русиньске етнікум даного регіону николи не было частев єдиной і єднотной політично-адміністратівной формації, респ. не вытваряло ёго домінантну етнічно-языкову основу. Далшыма причінами діалектного розділєваня была внутрішня міграція русиньского жытельства, некомпактне заселіня теріторії контактуючого ся із западнославянським і неславянським жытельством, як і географічний характер країны заселеной Русинами – то є скоро лем гористый або горьскым терен. Лекція ся замірює на класіфікацію карпатських русиньських діалектів і характерістіку выходных і западных карпатських русиньських діалектів, главно в ровині фонології, морфології, часточно сінтаксу і лексіки.

Юдр. Антоній Бескид – знамый русинський політик (16. 9. 1855 – 16. 6. 1933)

Народився **Юдр. Антоній Бескид** у Ганіговцях, окрес Сабінов, в родині русинського патріота, грекокатолицького священика Грігорія Бескида (1829 – 1892), який робив нелем в русинськiм народнiм русi, але займав ся тиж фольклором і історією. Їго статі були публіковані в угорській і галичській пресі.

А. Бескид по скінчіню середньої школи штудував право на колегію у Пряшові. Высоку школу скінчив на університеті в Будапешті в 1879 році, де о рік обгаїв титул доктора прав. Почас адвокатської практики в Будапешті, Кежмарку і Спішській Старій Всі доказав професіональну спосібність і змысел про справодливість. В 1907 році ся став адвокатом в Пряшові, правным порадецём Грекокатолицької єпархії і директором єпископських маєтків.

В 1910 році ся став посланцём Угорського сейму з віров помагати Русинам нелем в політично-правній області, але і при народній еманципації. Проявив то і своєв позиції ку тзв. Мараморошскому процесу в роках 1913 – 1914. Тогды ся о нiм писало в московській і киевській пресі. Барз зручно ся снажив роздобыти поміч (а часто ей і нашов) при зачленію свого родного краю до цілкового жывогa країны.

По розпаді Австро-Угорщини ся А. Бескид активно запоїв до політичного руху карпатських Русинів. Хоць був русофільской орьєнтації, як председа Карпаторуської народої рады в Пряшові, **підпоровав думку припоїня території югокарпатських Русинів к Чехословакії**. Їго ідею – к родячий ся републіці приєдинити ай територію Лемків западної Галичини, наперек інтересу дакотрых тамтышніх політиків, договорены штаты, з причіны одпору Польщі, не прияли.

Кедь ся з представителів главных напрямів русинської політики вытворив репрезентативный орган – **Централна руська народна рада (ЦНРР)**, став ся А. Бескид **лідром тзв. карпаторуського напряму і ей председом**. Тогды кедь ведно із заступцями америцьких Русинів Др. Г. Жатковичом і А. Гардошом обгаєвали інтереси Русинів в чехословацькій делегації на Міровій конференції в Паріжі, був на прочехословацькій позиції, з котров ся 8. мая 1919 в Ужгороді стотожнила ай ЦНРР.

По заложіню **Руської народної партії** в 1920 – 1923 роках А. Бескид і єго прихыленці сполупрацовали, главно з народнодемократичнов партією Карла Крамаржа. Русинів поважовали за часть великого руського народа, в практиці але не просаджовали великоруськы цілі. **Языковий вопрос хотіли рішати на хосен руськості з тым, абы ся на основных школах поуживав русинський язык**. Остро критізовали промадарьскы тенденції, якы ся явно проявляли у части підкарпаторуських партій і організацій, але і в українофільскім русі, який кортали за сепаратизм.

А. Бескид належав ку закладателям і активным підпорователям **Общества А. Духновича**, яке vznikло в марцу в 1923 році в Мукачові і груповало прихыленців

русофільского напряму в рядах русинської інтелігенції, главно грекокатолицьких священиків і учителів. Він обдивляв русинських народых будителів 19. стороча і помагав при повній їх одказів. **Кедь був А. Бескид 14. новембра в 1923 році менований до фукції губернатора Підкарпатської Руси, свою снагу в тім напрямі іщі підсилив**. Общество А. Духновича А. Бескид підпоровав нелем морально, але і фінанчно. Даровав коло 50 000 корун, што было на тот час значна сума. Підпоровав ай будованя бібліотек, тзв. руських домів, роботу театралів-аматерів, будованя пам'ятників русинськым будителям, выдаваня їх творів. Нігда притім не робив розділы меджі Русинами на Підкарпатю і Русинами на выходній Словакії.

Єднов з главных пріоріт русинського народовця было обернути позорность на оригінальну культуру Русинів, красы природы Підкарпатської Руси, а то нелем в рамках Чехословакії, але і цілої Европы. Зато в 1924 році помагав організовати умелецко-етнографічну выставку, котра выкликала живый інтерес і за границями. Ай дякуючі підпорі з боку губернатора, видавательство Пламя выдало триязычну монографію *Уменя Підкарпатської Руси*, котра тиж мала великий одзвиз за границями републікы.

А. Бескид був за автономію. Як знатель містных условій не бы согласный із своїм попередником Г. Жатковичом (1920 – 1921), котрого представа автономії, яка была еві-

дентно під впливом америцького федералізму, в умовах Підкарпатської Руси ся не дала реалізувати. Єднако то платить ай про ідею припоїня Шаріша, Земпліна і Спіша к території Підкарпатської Руси. А. Бескид ся к автономії поставив реалістичніше, зато выбрав методу поступных кроків.

Шкода, же з об'єктивних і суб'єктивних причін ся му подарило зреалізувати лем першы два. Звышыв авторіту функції губернатора, регабілітовав ёго уряд і попробовав ёго інтервенціями в центрі досягнути рішіння ходем істых парціальных вопросів жывота Русинів. Правда, не вшыткы ёго засягы были успішны, і не все ся му подарило вчасно і точно обернути позорность владных органів на актуалны проблемы. Мав ай много впливных неприятелів, котры нераз проти нёго шырили дискредітачну кампань. Ай Прага не все была дость тактна і терпезлива.

Наперек тому, кедь **16. юна в 1933 році умер**, стра-ту учула нелем ёго родина і приятелі. Ай кедь не був

женатый і не мав діти, **быв сімболічно як кебы отцём многих простых Русинів, за котрых права і інтересы так завзято боёвав**. Доказав з людми комунікувати, выслухати їх проблемы, а покы міг, снажив ся їм помо-чі. Правда, і отцёве роблять хыбы, а так істо А. Бескид зробив рішіння, котры мож днесь правом крітізувати. Не мож але поперти то, же був достойным репрезентантом карпатських Русинів.

Антоній Бескид був великым патріотом-Русином і лояльным чехословацькым обчаном. Все тримав у почливости Уставу, законы, в рамках котрых і діяв. Мав свої політичны погляды, але толеровав думкы інших. Ёго роботу добрі оцінив публіциста А. Гойда: *“Не старав ся о свою славу, слава ішла за ёго ділами”*.

(Жрідло: ПгДр. Марія Мальцовска (зост.): *100 вызначных Русинів очами сучасників I. часть, Пряшів: Світовий конгрес Русинів, 2009.*)

Марек НЕМЕЦ

За Чехословакієв є нам дотеперь жаль

(Інтервю з председом Народной рады Русинів Євгеном Жупаном.)

• По другій світовій війні Чехословакія ся зда-ла Підкарпатської Руси, котру заселяли главно Русины. Як ся позерає на тоту вызначну подію в історії русиньской народности?

– Йосиф Сталін диктовав свої подмінкы про Чехосло-вакію наперек тому, же почас ослободжованя через

Другу світову війну ся обновлєвали попередні гра-ніці країны. Він сі але зробив по своему і Підкарпат-ська Русь была найперше названа Карпатська Україна, а пізніше Закарпатська Україна, котра была дефіні-тивно прикапчана ку советському блоку. председа чехословацькой влады Фірлінгер і советський мі-ністер заграничных діл Молотов підписали у Москві договор, подля котрого Підкарпатська Русь припала Советському союзу. **Русинів ся але на то никто не просив**, ліквідовали ся чехословацькы уряды і на-стало велике переселєваня тисячів людей. **Так най-перше зліквідовали наш штат а потім поступно і русиньску народность**. Вшыткы сьме ся стали Українцями, а з території в 1946 році вытворили За-карпатську область, котра є од 1991 року частєв не-залежной України.

• На жылот у бывшій Чехословакії ся споминать лем у добрім. Чом?

– Кедь єствовав наш штат, котрый був частєв Чехос-ловакії, то была найщастніша етапа в історії Русинів. Чехословакія была демократічным і промислово найвыспілішым штатом нелем в Европі. Підкарпат-ська Русь ку ній належала 19 років. Русинам, ся нука-ло веце можностей, як розвивати свою ідентічность – мали властны школы і уряды в русиньскім языку. Могли брати участь у вольбах до регіональной влады, країна зажыла сильный економічний розвиток. Много людей доднесь на то споминать і жаль їм з того, што ся стало.

• Далша можность на автономію пришла у 1991 році, кедь прошло референдум з ініціативы Ки-єва. За автономну Закарпатську область, котра была частєв новоствореной незалежной України,

высловило ся 78 процент жытелів регіону. Як ся скінчила тота проба?

– Перед розпадом Советського союзу говорили представителі русиньских організацій, котры ествовали нелем на Україні, але і на Словакії, в Чеську, Польску, Мадярьску, о розшырїню самосправы у тій области на передвойнову уровень. Тогды ся на Україні одбыло велике референдум, а ёго частёв было і локальне референдум на Підкарпатю. Одтогды прошло уж много років, но ніч ся не змінило. Централна влада референдум не узнала і не доволила розшырїня самосправных правомочностей. Окрем Русинів, ту по боку жыють Українці, Мадяры, Словаки і далшы народности. **Колоріт жывота є ту барз пестрый, але жыєме в гармонії.** Сполочность фунгує кус інакше, як в інших частях України. Сучасный правный став на Україні але автономію ани не уможнює. На выході країны проходить война і був выданный закон, же хто буде говорити о автономії, буде арештований. Зато в сучасности не може быти о таких снажінях і рішінях реч, не могли бы быти в жаднім припадї приятны.

• Наперек тому ся на Україні рихтують зміны. Можуть принести Закарпатьскій области незалежность?

– Президент Порошенко ся перед часом у своїм выступлїню занимав і реформами, котры мають децентралізувати штатну справу. Децентралізація але не має ніч сполочне з федерацієв і теріторіалнов ціліствостёв. Порошенко і централна влада говорять лем о децентралізації моци на хосен регіонів. Мы говориме, жебы были Русины осторожны у своїх жадах і выловах. Не хочеме, абы ся ту стало дашто подобне, як на выході України. **Не хочеме ту жадный конфлікт, ани конфронтацію народностей.**

• Шпекулації о одторгнутю, або автономії ся обявляють. Як кебы русиньскый лідер Петро Гецко, котрый жыє в Росії, пожадав президента Владіміра Путіна о поміч при вытворїню республіки Підкарпатська Росія.

– Іде о пропаганду і медіалну войну зо сусідней країны на севері, котра має інтерес о далшу дестабілізацію сітуації на Україні. Ёй ціль обернути позорность на русиньскый проблем, котрый Україна дотеперь не вирішила. Мы говориме, жебы штат зробив Русинам даякы уступкы, чім бы счезли причіны на підсилёваня конфліктів у нашім регіоні. Петро Гецко русиньскый проблем не вирішить, бо ту не має вплив. Навыше, уж довшыи час ся находить мімо терітотії Підкарпатя і України. Народна рада хоче узнаня русиньской народности на Україні і вопрос референдума з 1991 року рішыти законнов путёв з україньсков владов. Ёдночасно жадаме, абы меджінародны організації помогли при гляданю одповідей на тоты вопросы.

• Яка є позиція Русинів к проєвропскому прямованю України?

– Народна рада Русинів і вшыткы русиньскы організації мають вступ України до Европской унії меджі

своїма цілями і тоту позицію николи не міняли. Народна рада все заставляла тоту позицію, бо не є так давно, што наш регіон в Европі був і хочеме, жебы і Україна ішла европсков демократічнов путёв. Русины жыють і на Словакії, в Польщі, Чеську – мали бы сьме ку собі, просто, близше.

• По цілім Мукачові вісять плагаты вербуючі до армады, котра боює в Донбасі. Хотять Русины вмерати за Україну?

– Мы міролюбный народ. Желаме сі штонайшвыдшыи конець войны, бо Русины николи не хотіли войну, ани в ній боєвати. До озброєного конфлікту але одходять як вояци і Русины, і стоять на стороні України. Принципально сьме проти войны, жадаме скорє скінчїня конфлікту і глядана договору ці компромісу. Продовжованя боїв мать великий досяг, котрый твердо одчуваеме і в нашім регіоні. Крахує економіка, людём ся рапідно згіршыла якість жывота.

• Неузнання русиньской меншыны ставлять Русинів до позиції жытелів другой категорії, котры не дістають фінанчну підпору од штату на культуру і освіту.

– Жадаме став, який панує в Европі, на Словакії і в околишніх штатах. **Русины мають свої права.** Не сьме дискримінованы, але хочеме ліпшыи живот, жебы ся наши вопросы рішали в европскім духу. На цілоштатній уровни Русины не екзистують, вшыткы сьме Українці. В других штатах суть узнаны як народностна меншына і в тім є наш проблем. Од розпаду Советського союзу але настав прогрес. Раз за тыждень маме своє высиланя в телевізії і розгласі. Можеме організувати фестивалы, розвивати фолклор, маме книжки в русиньскім языку. Наперек тому ся хочеме вирівнати Русинам в околишніх штатах. Мы не маме школы, лем тзв. недільны. На Словакії, наприклад, ествує на Пряшівській універзіті можность штудувати русиньскый язык і культуру. В прикладах бы єм міг продовжувати. **Многы з нас суть назлощены, же з нами о тім не хотять говорити.** Радікальне рішїня але одшмарюєме. Стачіть ся попозерати на то, што ся діє на выході України.

Профіль Євгена ЖУПАНА

Євген Жупан ся народив 1. януара 1951. Медицину выштудовав на Ужгородській штатній універзіті. Знамый мукачовскый доктор довгы роки діяв як прімар на одділїню анестезіології і інтензивной старостливости Закарпатського регіонального шпыталю в тім місті, пак ся став директором. У русиньскім русі ся ангажує од перелому 80. і 90. років. Застає пост председа Народной рады Русинів на Підкарпатю, котра зєднинають 90 процент русиньских організацій, што діють в Закарпатській области України. Ёдночасно діє як посланець Областной рады Закарпатской области, а до той функції був зволений уж штирираз. В минулости був членом Мукачовской містської рады

• На 48. научнім семінарі карпаторусиністики выступали: (зліва) докторандка ІРЯК ПУ Мгр. Міхала Голубкова, реферуєчій Мгр. Міхал Вашічек, ПгД., одборна асистентка ІРЯК ПУ ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД.

Мгр. Зденка ЦІТНЯКОВА, інтерна докторандка Інштитуту русинського языка і культури ПУ

48. научный семінар карпаторусиністики

Остатній, уже 48. научный семінар карпаторусиністики в тім академічній році, який ся одбыв **9. мая 2018** в просторах ректорату Пряшівської універзیتی був присвячений лінгвістці. Выступаючій був молодый діалектолог із Славянського інштитуту Академії наук Чеської републіки з Праги **Мгр. Міхал Вашічек, ПгД.** На основі своїх бадань і теренных діалектологічных выскумів по русинських селах выходной Словакії собі порихтовав реферат з назвов ***Шпеціфікы діалекту села Пача (окр. Рожнява) в контексті русинських діалектів на Словакії.*** Интересне в данім припадї є то, же село Пача ся находить в окресї Рожнява, шо значить, же є доста ізоловане од інших русинських сел. Лежить вєце в окружію мадярських і словацьких сел. А якраз тот факт, подля Вашічка пріспів к тому, же русинський діалект ся в тім селї всокотив в релатівно непословакізованій формі. Вашічек прішов к высновкам, же діалект села Пача має найблизше ід групі выходных русинських діалектів, конкретно ід сниньським діалектам, то значить, в рамках Словакії к теріторіално єму найвздаленішым русинським діалектам. Свій ре-

ферат доповнив і звуковима укажками автентічної бісіды жытелїв Пачі.

Мгр. Міхал Вашічек, ПгД., ся довгодопо займає русинськими діалектами. Перешов уж выше 40 русинських сел лем в рамках Словакії, в котрых реалізовав теренный выскум і записав бісиду людей. Свою дізертачну роботу писав таксамо на тему русинських діалектів – ***Дінаміка южнокарпатських діалектів,*** в якій ся прімарно упрявив на розвиток діалектів гранічных сел Убля і Малай Березный. Але пописав у своїй роботі і діалекты далшых 16-єх русинських сел. В Славянськім інштитуті Академії наук ЧР ся займає комплетізацієв і дігіталным спрацованєм лексикального фонду зозбераного Іваном Панькевічом.

В рамках семінара были, як традично, презентованы найновшы публікації з карпаторусиністики. Меджі нима, наприклад, і польскоязычна публікація літературознателя і педагога Інштитуту русинського языка і культури ПУ **Мгр. Валерія Падыяка, к. н. – *Historia literatury karpakorusińskiej***, яка была выдана в Кросні.

СУЧАСНЫЙ СТАВ ЕДУКАЦІЇ РУСИНІВ СЛОВАКІЇ (в контексті імплементації іновованой Концепції навчання русиньского языка і літературы) (1)

Abstract

The paper is aimed on the current state of Rusyn national educational system of Slovakia. This paper's main research is aimed on the description of the possible forms of teaching Rusyn language under the conditions of Slovak elementary schools. In the paper are analysed all the possibilities of establishing of the Rusyn language teaching under conditions of current educational system of Slovakia. The character of Rusyn language can be described as the character of educational or teaching language of school facility, respectively the form of independent subject, and also the form of alternative subject with direct connection and relationship with the Rusyn cultural background.

1. Актуальный став і выводы концепції розвитку навчання русиньского языка і культуры

Ку комплексній характерістіці актуального ставу навчання русиньского языка приспівать як самотна педагогічна практика, так і проходячі цілосполиченьскы зміны. Тоты зо собов приносять позитивны, але і негативны явы. Легіслатива в одношію к будованю регіонального народностного школства вшиткых узнанных народностей на Словакії є в сучасности направлена барз позитивно. І з *Програмового выголошіня влады Словацькой републіки з року 2016* выплывать у сфері посилніня сполоченьской і політичної стабільности ясный намір посилнити і підпорити розвиток регіонального школства, в тім числі і освіти народностных меншын.

В одношію к русиньскій меншынї ся в недавній минулости стали дві барз важны події:

- 11. юла 2016 была при Міністерстві школства, науки, баданя і шпорту Словацькой републіки створена робоча група¹, повірена выроблїнем у рядї уж третей Концепції розвитку навчання русиньского языка і культуры в матерьских школах, основных школах і середніх школах у Словацькій републіці.² Тота комісія є зложена з одборників у сфері школства, учителів русиньского языка із практики і представителів Інституту русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты в Пряшові і під покровительством штатного таємника резорту Мгр. Петра Крайняка ся на штирех робочих стрічах активно занимала вопросами зефективніня едукції Русинів. Вислідком активностей той робочой группы было ревідованя і приспособлїня комплексной і общо повинной концепції навчання Русинів на будучі roky. Із одступом часу мож повісти, же новоконціпований і тов робочов группов спрацованый документ Міністерство школства в маю 2017 схвалило під назвов *Концепція розвитку навчання русиньского языка і культуры в матерьских, основных і середніх школах в Словацькій републіці*. Актуально уж єден школьскый

рік проходить реалізація і імплементація окремых задач концепції і мож конштатовати, же про розвиток русиньского школства на Словакії пришов тот документ на світ в тот найважніший час.

- 14. септембра 2016 з ініціативы Штатного педагогічного інституту в Братіславі ся одбыла установча стріча новоствореной *Предметовой комісії про русиньскый язык і літературу*.³ Тота комісія мать 6 членів і є зоставлена з учителів русиньского языка з практики і активістів в области едукції Русинів. Вшиткы члены той комісії суть ай членами *Робочой группы про створїня новой концепції навчання русиньского языка*. Задачов предметовой комісії буде приправити потребны педагогічны документи, учебны помічники і учебники про навчалну практику. В навязности на тоты дві визначны події была в днях 16. – 20. септембра 2016 у матерьских і основных школах, на котрых актуально проходить навчання русиньского языка будьяков можнов формов, зреалізована анкета. Она дала обективну інформацію о тім, який мать статус актуалне навчання русиньского языка. Можеме конштатовати, же навчання предмету русиньскый язык і література проходить у різних формах:

- навчалный язык в условиях матерьских школ,
- навчалный язык в условиях основных школ з навчалным языком русиньским,
- навчалный язык в условиях основных школ з навчанєм русиньского языка,
- предмет навчання формов повинно волительного предмету в рамках діспоніблных годин школьского освітнєго програму основной школы,
- предмет навчання формов кружка в рамках вечерніх школ.

Актуальный став навчання русиньского языка в условиях передпрімарной, прімарной і низшой середней освіти в окремых школах приближує слїдуюча табличка, котра подавать і конкретны числа школярів:

Основна школа з матерьсков школов, Кална Розтока 169, 067 72 Кленова										
Форма освіти	Прімарна освіта	Прімарна освіта				Низша середня освіта				
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Навчалный язык русиньскый в условіях матерьских школ	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Русиньскый язык і література як навчалный предмет в школах з навчалным языком русиньскым	0	3	5	3	5	0	0	0	0	0
Ведно кількість школярів подля ступня освіти	12	16				0				
Ведно кількість школярів у цілій школі	28									
Жрідло	Дирекція ОШ з МШ у Калній Розтоці									

ОШ із МШ, 067 72 Кленова 111										
Форма освіти	Прімарна освіта	Прімарна освіта				Низша середня освіта				
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Навчальный язык русиньскый в условіях матерських школ	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Русиньскый язык і література як навчальный предмет в школах з навчальным языком русиньскым	0	8	7	6	5	10	0	0	0	0
Предмет русиньскый язык і література, котрый ся учить у формі кружка організованого школов	0	8	0	6	0	10	0	0	0	0
Ведно кількість школярів подля ступня освіти	15	26				10				
Ведно кількість школярів у цілій школьській інституції	51									
Жрідло	Дирекція ОШ із МШ, 067 72 Кленова 111									

Матерська школа, 067 02 Чабини 131										
Форма освіти	Прімарна освіта	Прімарна освіта				Низша середня освіта				
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Навчальный язык русиньскый в условіях матерських школ	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ведно кількість школярів подля ступня освіти	8	0				0				
Ведно кількість школярів у цілій школі	8									
Жрідло	Дирекція МШ у Чабинах									

Церковна основна школа св. Юрія, ул. Советських героїв 819/111, 089 01 Свідник										
Форма освіти	Прімарна освіта	Прімарна освіта				Низша середня освіта				
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Предмет русинський язык і література, котрий ся учить у формі кружка організованого школов	0	4	2	1	1	1	0	2	1	0
Ведно кількість школярів подля ступня освіти	0	8				4				
Ведно кількість школярів у цілій школі	12									
Жрідло	Дирекція Церковной основной школы св. Юрія у Свіднику									

ОШ із МШ Михала Сопіры, 067 01 Радвань над Лабірцём 278										
Форма освіти	Прімарна освіта	Прімарна освіта				Низша середня освіта				
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Русиньскый язык і література як навчальный предмет в школах з навчанём русиньского языка	0	10	0	0	0	0	0	0	0	0
Предмет русиньскый язык і література, котрый ся учить у формі повинно волительного предмету в рамках діспоніблных годин Школьского освітнёго програму основной школы	0	0	13	5	10	12	10	9	10	0
Ведно кількість школярів подля ступня освіти	0	38				41				
Ведно кількість школярів у цілій школьській інституції	79									
Жрідло	Дирекція ОШ з МШ Михала Сопіры у Радвани над Лабірцём									

ОШ із МШ, 067 35 Пчолине 113										
Форма освіти	Прімарна освіта	Прімарна освіта				Низша середня освіта				
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Русинський язык і література як навчальний предмет в школах з навчанєм русинського языка	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0
Предмет русинський язык і література, котрый ся учить у формі повинно волительного предмету в рамках діспоніблных годин Школьного освітнього програму основной школы	0	0	0	0	7	2	3	0	0	0
Ведно кількість школярів подля ступня освіти	0	10				5				
Ведно кількість школярів у цілій школьській інституції	15									
Жрідло	Дирекція ОШ із МШ Пчолине									

ОШ ул. Коменського 135/6, 068 01 Меджілабірці										
Форма освіти	Прімарна освіта	Прімарна освіта				Низша середня освіта				
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Предмет русинський язык і література, котрый ся учить у формі кружка організованого школов	0	18	3	2	1	0	0	0	0	0
Ведно кількість школярів подля ступня освіти	0	24				0				
Ведно кількість школярів у цілій школьській інституції	24									
Жрідло	Дирекція ОШ Коменського 135/6, Меджілабірці									

ОШ ул. Духновічова 480/29, 068 01 Меджілабірці										
Форма освіти	Прімарна освіта	Прімарна освіта				Низша середня освіта				
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Предмет русинський язык і література, котрый ся учить у формі кружка організованого школов	0	0	8	20	0	0	3	6	7	0
Ведно кількість школярів подля ступня освіти	0	28				16				
Ведно кількість школярів у цілій школьській інституції	44									
Жрідло	Дирекція ОШ Духновічова 480/29, Меджілабірці									

ОШ з МШ А. Духновіча, 06767 Уліч 137										
Форма освіти	Прімарна освіта	Прімарна освіта				Низша середня освіта				
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Предмет русинський язык і література, котрый ся учить у формі кружка організованого школов	0	4	5	5	0	2	5	0	0	1
Ведно кількість школярів подля ступня освіти	0	14				8				
Ведно кількість школярів у цілій школьській інституції	22									
Жрідло	Дирекція ОШ з МШ А. Духновіча, Уліч 137									

Таблічки ч. 1 – 9 – Перегляд актуального ставу навчання предмету русинський язык і література подля формы навчання у спомянутых школьских інституціях з чиселными фактами о кількості школярів.

З таблічок є яснє, же каждая школьська інституція представлять до істой міры належне шпеціфікум, а єдночасно потеціал предмету русинський язык і література етабловати ся у школьській сістемі Словацькой републики різними формами.

К уведженим анкетам не была загорнута форма навчання русинського языка і літературы в кружку в рамках проекту Вечерні школы русинського літе-

ратурного языка про діти і дорослых. Координатором і організатором той формы навчання русинського языка є обчанське здружіня Колысочка – Koliska. Інформації к тій формі навчання уваджає ізолювано з причіны унікатности той формы навчання. Є правда, же **уведжена форма навчання дотеперь у най-векшій мірі репрезентує успішну, координовану і стабільну форму імплементації і розшырїня на-**

навчання предмету русинський язык і література в часовім горизонті останніх п'яти років.

Про уціленість інформації і цілового бадання актуального ставу навчання русинського языка тов формов уваджує інформації за 2015 і 2016 рік, кедьже активіти в тій формі навчання ся евідують у наязности на календарны роки. В році 2015 было отворено 30 вечерніх школ із 36 класами і 34 учительками, котры учили 374 дітей. Од януара до юна 2016 діяло на северовыході Словації 24 вечерніх школ русинського языка з 29 класами і 27 учительками, котры учили 357 дітей. Єдночасно ся в часі од септембра до децембра 2016 в рамках вечерніх школ русинського языка учило 330 дітей. В другім півро-

ку 2016 діяло 23 вечерніх школ із 27 класами і 25 учительками, котры учили 333 школярів, дітей МШ і молодых людей. В році 2017 ествовало 26 вечерніх школ із 34 класами і 31 учительками. Сітуацію в тій формі навчання за 4 роки выразно підкреслює число заінтересованих дітей, котре за цілий тот час в роках 2013 – 2017 представлять суму 1165 дітей, то значить цца. 291 дітей річно.

Слідуюча сумарізуюча таблічка представлять об'єктивну структуру актуального ставу навчання предмету русинський язык і література в школьскім році 2017/2018 в условиях окремих ступнів освіти у выше аналізованих і баданих школьских інституціях.

Вшыткы школьскы інштiтуцїї в рамках Словацькой републїкы, окрем вечернїх школ русиньского лїтертурного языка											
Форма освiты	Прiмарна освiта	Прiмарна освiта				Низша середня освiта					
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	Σ
Навчальный язык русиньскый в условиях матерьских школ	35	0	0	0	0	0	0	0	0	0	35
Русиньскый язык i лiтература як навчальный предмет в школах з навчальным языком русиньским	0	11	12	9	10	10	0	0	0	0	52
Русиньскый язык i лiтература як навчальный предмет в школах з навчанєм русиньского языка	0	13	0	0	0	0	0	0	0	0	13
Предмет русиньскый язык i лiтература, котрый ся учить у формi кружка органiзованого школов	0	26	18	28	2	3	8	8	8	1	102
Предмет русиньскый язык i лiтература, котрый ся учить у формi повинно волительного предмету в рамках дiспонiбiлных годин Школьного освiтнєго програму основной школы	0	0	13	5	17	14	13	9	10	0	81
Ведно кiлькoсть школярiв подля ступнiв освiты	35	164				84					
Ведно кiлькoсть школярiв у вшыткых слiдованих школьских iнштiтуцiях у навчальнiм роцi 2017/2018, котры ся учили русиньскый язык у вшыткых формах освiты	283										

Таблічка ч. 10 – Комплексний перегляд актуального ставу навчання предмету русинський язык і література подля формы навчання у вшыткых освітніх інституціях в рамках Словацькой републіки з чиселными фактами о кількості школярів.

З выше уведженой сумарізуючої таблічки актуального бадання є зась читательных дакілько фактів. В рамках девятих моніторованих школьских інституцій можеме слідовати образ аплікації функчних forem освіти, і здасть ся, же найуспішніша форма што до кількості школярів в одношіню к етаблованю навчання, є єднак форма навчання посередництвом диспониблных годин у рамках школьских освітніх програмів на основных школах із навчальним языком словацьким, но не менше успішнов ся главно в актуальнім році в першых класах ставать форма навчання подля учебного плану

школ із навчанём языка народности. Окреме атрактивнов ся тота форма ставать і прото, бо із єдного боку преставлять низше число годин до тыждня (1. клас – 1 година, 2.-7. клас 2 години, 8.-9. клас – 3 години; на основі доповнінь мож того число і навышыти – число годин є міцно флехібілне) но зарівно із погляду навышіня мздового коефіцієнту на школяря, котрый ся таков формов выучує – на 104 процент од календарного рока 2018. Тото поважуєме за великий успіх і можливість, як з погляду низшого числа годин до тыждня і фінанчного звыгодніня мотивовати і далшы школы таков фор-

мов навчати предмет русинський язык і література. Окремим пропозиції в рамках слідованих сфер, що суть залежні од процесу навчання русинського языка, суть у тій статті представлені ведно з наслідним описом і характеристик пропонуваніх активностей, прямуючіх ку выліпшіню і наслідній стабілізації навчального предмету русинський язык і література в часовім горизонті найблизших років, респ. десятиріч. На основі аналіз бадань, анкет, договорів і стріч експертів робочих груп в області приправи іновованой концепції навчання предмету русинський язык і література ся будеме займати комплексним рішінем проблематики стабілізації освіти Русинів в условиях едукационной системы Словацкой републики.

1.1 Проблема ефективної приправи учителів

Найчутливішим проблемом стабільного етаблования навчання русинського языка в школьській системі Словацкой републики є континуальность навчання. Дотепер, нажал, і наперек повторючім ся енорным снажіням, але і за значной помочі штатных інституцій, ся континуальность навчання не подарило забезпечити на належній уровни. Немину ча стабілізація той сітуації залежить і од кількості педагогічних робітників, компететных і охотных брати участь у навчанню русинського языка в практиці.

Приправа будучіх учителів матерських школ, котры бы кваліфіковано учили русинський язык, бы ся мала, самособов, реалізувати передовшыткым на педагогічних і соціальних академіях і середніх педагогічних школах у Пряшівскім краю, де бы на то vznikли условия і де бы, самособов, був інтерес о такы штудії. Односно высокошкольської приправи учителів русинського языка про условия передпрімарного навчання, а то ці бакаларського або магістерського ступня, найвыгодніша бы была форма розшырюючіх штудій к штудійным одборам (значіть, волительны і добровольны штудії над рамки окремых штудійных програмів Педагогічної факулты Пряшівской універзіты у Пряшові), котры бы процесуально і персонално застрішовав Інститут русинського языка і културы Пряшівской універзіты в Пряшові.

Приправа будучіх учителів русинського языка про низшу і высшу середню освіту в двойкомбінації предметів бы могла і надале проходити в актуальній подобі і в режимі, в яким го і дотепер забезпечовав Інститут русинського языка і културы Пряшівской універзіты у Пряшові.⁴

Актуальніша є але потреба вирішити проблематику приправи і рекваліфікації потенціональных учителів русинського языка з практики.

Кваліфікованость на навчання предмету русинь-

ський язык і література в випаді тых учителів бы ся перспективно могла забезпечувати дакількома способами:

- Формов континуального навчання організованого і забезпечованого через Методічно-педагогічний центр у Пряшові, але орьєнтованого на вшыткы цілєвы группы педагогічных робітників.

- Формов екстерных штудій русинського языка з належнов дідактіков.

За остатній рік єдным із основных вступных кроків при імплементації новой концепції розвитку навчання РЯ і културы было обновління робочой позиції учителя континуальной освіти про предмет русинський язык і література. Стало ся так уж 6. марта 2017, коли в рамках регіонального працівіка Методічно-педагогічного центра в Пряшові був створений пятиновый робочій контракт на добу неурчіту на уведжену робочу позицію. Од того часу ся реалізували лекції акредітованого актуалізацного освітнєго програму *Русинський язык і ёго навчання на ОШ і СШ*. На тых лекціях брало участь 26 педагогів із ОШ Духновічова в Меджілабірцях і здобыли таким способом основны компетенції потребны при навчанню РЯ. Таксамо были Акредітачній раді при Міністерстві школства приготовлены два далшы актуалізацны програмы про учителів матерських школ і школьских клубів дітей, котрых акредітачній процес актуально фіналізує.

1.2 Проблема дигіталізації навчання

Єдно з наймотівуючіших форм модерного навчання в сучасній добі є тренд, котрый направлений к поступній дигіталізації обсягу навчання каждого предмету. Навчалны презентації, інтерактивны дідактичны gry, аудіовізуалне споїня тестованя дітей, централны оціночны выслідкы тестів становлять перелом можностей, як ся в условиях добы интернетізації і дигіталізації тоты формы дають выужыти на хосен затрактівніня едукацного процесу.

В одношіню к процесу навчання русинського языка в сучасности є тот проблематика орьєтована на передовшыткым на шыковность і креативность учителів, і має з той причіны значно субективний характер. Нажал, донедавна не був выданий жадный єднотный учебный помічник дигіталного характеру, котрый бы достаточно служыв потребам дигіталізації навчань предмету русинський язык і література. Тот помічник ся стає далшов пріорітов розвитку навчання русинського языка, покы мать тот предмет школярів і студентів заінтресовати і обстати в сучасній кібернетічній добі. Наслідно бы документи і приправлены презентації учителів мали мати свій простор і в понуці проєктів, і интернетовых едукачных зображінях „Digiškola“, „Kozmix“, „Moja prvá škola“, „Planéta vedomostí“ і „Zbo-

rovňa"⁵, де бы было приносом створити тематичну секцію і про предмет русинський язык і література. К своріню релевантного електронічного учебного матеріалу буде потрібна і довготриваліша активна і координована сполупраца новоствореной русиньской предметной комісії при Штатнім педагогічним інституті в Братіславі. Односно той проблематики за змінку наісто стоїть і далша визнамна активіта Міністерства школства, коли Одділіня виховы і освіти народностных меншын ініціовало основаня пілотного интернетового порталу www.ikatika.sk, котрый понукать дигіталный обсяг в дакільких языках народностных меншын (в мадярськім, ромськім і русинськім). На споминанім порталі собі учітелі таксамо можуть стягнути методіку работы із тым порталом і ведно із школярями так можуть реалізовати навчання через різны дїтськы темы орьєнтованы прімарно на розвиток комунікації у материнськім языку.

1.3 Учебникова політика в одношіню к потребам навчання предмету русинський язык і література

Выходяючи із школьського закона⁶, дїтём і школярям жытелїв, што належать к народностным меншынам і етнічным групам, ся забезпечує, окрем права на засвоїня сі штатного языка, і право на вихову і навчання в їх языку, за условій встановленых тым законом. Інтегралнов частёв виховы і навчання в основных школах і середніх школах із іншым навчалным языком, як є штатный язык, є повинный навчалный предмет словацькый язык і література в розсягу навчання потребного на ёго засвоїня.

Про освіту в школах подля того закона ся поужывають учебники схвалены Міністерством школства, науки, баданя і шпорту Словацькой републікы. Поужывають ся і іншы учебны тексты і робочі зошыты, котры суть у гармонії з цілями і прінціпами того закона.⁷

Вгармонії з правом дїтей і школярїв, што належать к народностным меншынам і етнічным групам, ся на навчання в їх материнськім языку установленим в § 12 абзац 3 ся в учебниках, як і учебных текстах і робочіх зошытах выдають вшыты тексты у языку народностной меншыны.⁸

Схвалений учебник, учебный текст і робочій зошит обсягають „schvaľovaci doložku“, котру выдає міністерство школства на основі одборного посуджіня їх гармонії з прінціпами і цілями виховы і навчання подля того закона із штатным навчалным програмом, при повнію котрого ся мають поужывати. Список учебників, учебных текстів і робочіх зошитів, яким была уділена „schvaľovaci doložka“, публікує Міністерство школства, науки,

баданя і шпорту Словацькой републікы у друкованій формі і на інтернеті.⁹

В горізонті послідніх років треба спомянути факт, же од року 2011 не были у сполупраці з міністерством школства про сістемовы і фінанчны прічины выданы ниякы новы русиньскы учебники. Аргументом компететных але были в першім ряді – невычерпаны складовы резервы уж выданных учебників, котры, подля высловів компететных, ся неперестанно громадили в складах, а про потреби навчання ся не выужывали. Безперечно правдов але є і то, же за послідні роки ся вшыты засобы про практику потребных учебників у повній мірі минули, так же учітелі і директоры школ моментално боюють із основным проблемом – акутным недостатком потребных учебників.

Актуална учебникова політика абсолютно не бере до увагы основну шпеціфічність навчання русиньского языка – главно сучасный передпрімарный і прімарный едукачный характер навчання русиньского языка, з чого автоматічно впливать неперестанна акутна потреба учебників про передпрімарне і прімарне навчання.

Найвекшый проблем видиме в забезпечію достаточной кількості учебників і робочіх зошитів про 1., 2. і 3. класу основных школ, а є неминуче, жебы учебник *Букварь про 1. і про 2. класу*, з котрого ся школярі учать русиньскы буквы, був наслідно выдаваний каждый рік подля потреби школьської практики. Сучасный став є алармуючий, кедь учітелі участь із старых і наведе пошкоджених учебників сперед 2006-го року. Тоты ся меджі собов і меджі школами выміняють. То, самособов, не придає навчаню предмету русинський язык і література на атрактивности, но передовшыткым на достойности і важности. З погляду платности схвалёвачіх доложок учебників выданных перед роком 2011 Міністерство школства реалізовало ходем крокы, котры суть споєны із фактом продовжіня їх ествованя із перешлых пятёх на далшы роки. То про едукачну практику значіть, же тоты учебники про прімарну едукацію, котры уж перед часом не мали платну схвалёвачу доложку, была їх платность автоматічно продовжена на далшых пять років. Тот крок было потребне зреалізовати, кедь же ку выдаваню новых учебників ся не приступило.

При створёваню учебників в будучности треба орьєнтовати ся і на алтернативу отворених ліценцій. При задаваню обіднаной кількості учебників у рамках окремых освітніх інституцій треба взяти до увагы і факт, же не є реалне допереду одгаднути приближне множество школярїв, котры ся будуть учіти русинський язык в буду-

чіх роках. З той причіны треба предпекладати став у горізонті мінімально п'ятёх років допереду і тому факту приспособити і тіраж окремых учебників.

Едночасно не треба забувати і на акутність приправы учебників про окремы класы з навчанём русиньского языка, наслідно але і русиньской регіональной выховы, русиньского фоклору, народопису, історії про окремы ступні освіти, котры бы было вгодно зачленити до навчального процесу і штандардів як форму доповнюючих учебных текстів у рамках навчання русиньского языка.

Проблематіка уведженой приправы учебників і доповнюючих учебных текстів, котры ся займають тематиков русиньской історії, етнографії, звиків і традицій ся розумить як інштрумент к поступній мотивації школярів і к повноцінному розуміню змыслу учіти ся предмет русиньскый язык і література. Было бы, може, добрі, абы тоты учебники были писаны двойязычно – т. є. паралелно з русиньскыма бы обсяговали і тексты словацкы.

Позначкы:

1 Плішкова, А.: Перше засідання новой робочой групы Міністерства школства СР. In: *Народны новинкы*, ч. 8. Пряшів: Русин і Народны новинкы 2016, с. 1.

2 Робочу групу творили слідуєчі члены: **Мгр. Марек Ґай** – директор ОШ з МШ Михала Сопіры в Радвани над Лабірцём (учитель русиньского языка на тій школі і едночасно зволений за председу робочой групы), **Мгр. Петро Крайняк** – штатный таёмник Міністерства школства, науки, баданя і шпорту Словацкой републікы, **Мгр. Моніка Сірікова** – учителька русиньского языка на ОШ з МШ Михала Сопіры в Радвани над Лабірцём, **Мгр. Івета Мелнічакова** – учителька русиньского языка на ОШ на ул. Коменського у Меджілабірцях, **ПаедДр. Марцела Рунянінова** – учителька русиньского языка на ОШ з МШ у Калній Розтоці, **Мгр. Мілош Стрончек** – учитель русиньского языка на Церьковній ОШ св. Юрія у Свіднику, **ПгДр. Люба Кралёва, ПгД.** – активістка у сфері навчання русиньского языка, авторка проекту і координаторка Вечерніх школ русиньского літературного языка, **доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД.** – директорка Інштітуту русиньского языка і культуры Пряшівской уні-

• Учасниця окресного кола Духновічового Пряшова в Сніні.

верзіты у Пряшові, **ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД.** – асистентка ІРЯК ПУ у Пряшові, **ПгДр. Анна Бегмерова** – ведуча одділїня школства Окресного уряду в Пряшові, **Мгр. Владіміра Палфі** – працівника Одбору школства Пряшівского самосправного краю, **Мгр. Анна Кузмякова** – активістка в области навчання русиньского языка.

3 Предметову комісію про предмет русиньскый язык і література творять слідуєчі члены: **ПаедДр. Марцела Рунянінова** (єдночасно зволена за председкыню предметовой комісії), **Мгр. Марек Ґай, Мгр. Моніка Сірікова, Мгр. Івета Мелнічакова, Мгр. Мілош Стрончек і ПгДр. Люба Кралёва, ПгД.**

4 Актуално Інштітут русиньского языка і культуры ПУ забезпечує денны штудійны програмы про предмет русиньскый язык і культура в комбінації предметів про першый і другый ступінь високошкольської освіти (бакаларьскый і магістерьскый), і едночасно реалізує і докторандьскы штудії в денній і екстерній формі.

5 Про повну інформацію уводиме інтернетовы адресы на окремы дігіталны учебны жрідла: www.digiskola.sk, www.kozmix.sk, www.mojaprvaskola.sk, www.planetavedomosti.sk, www.zborovna.sk.

6 § 12 абзац 3 закона 245/2008 о выхові і навчаню (школьскый закон) і о зміні і доповнїню окремых законів.

7 § 13 абзац 1 закона 245/2008 о выхові і навчаню (школьскый закон) і о зміні і доповнїню дакотрых законів

8 § 13 абзац 2 закона 245/2008 о выхові і навчаню (школьскый закон) і о зміні і доповнїню дакотрых законів

9 § 13 абзац 3 закона 245/2008 о выхові і навчаню (школьскый закон) і о зміні і доповнїню дакотрых законів

(Закінчіня в далшій чіслі.)

Поправка: В минулім чіслі Русина у статі: **Корекції у правилах правопису русиньского языка на Словакії по 20-ёх роках од кодифікації** (стор. 2-3) дішло к некоректній формулації правила, означеного чіслом 21. Чітателям ся оправдуєме і ниже друкуєме правилну формулацію уведженого правила: 21. Старшы формы компаратіву у присловників **близко, низко, далеко** тыж будеме поважовати за норматівны, также будеме хосновати дві формы компаратіву: **близше і ближе, низше і ниже, далше і дале**. При формі присловника **высоко** – **выше (выше)** то не платить, бо форма **выше** не буде компаратів од присловника **высоко**, але компаратів од чісловника **велё** – **вече**, в конштрукції **вече як...**, напр.: *Было їх там выше дваство. / Было їх там вече як дваство.*

РУСИН Одборный і літературный часопис выдавать Академія русиньской культуры в СР (6х гоґне, náklad 1100 ks, IČO: 17079748). Предплатне 12 евр. Адреса редакції: Академія русиньской культуры в СР, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR. Телефон: 0917 171 912. Шефредактор: Мгр. Александер Зозуляк, языковый редактор: ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., редактор: Мгр. Міхал Павліч. Перістрачны чісла: ISSN 1339-5483, EV 328/08, MIČ 49 589. Адреса на інтернеті: www.rusynacademy.sk, e-mail: rusyn@stonline.sk. Выдане 15. юна 2018 р.

Projekt Rusyn (Rusín)
v roku 2018 z verejných
zdrojov podporil Fond
na podporu kultúry
národnostných menšín

• Діти з Матерської школки з навчанням русинського языка на ул. Тржебічській у Гумені, де русинський язык ся учать формов вечерній школки русинського літературного языка під веджінєм Гелены Сісковой (взадз лівя).

• Школярї Основной школы з навчанням русинського языка у Пчолинїм зо своїв учітельков Мгр. Властов Мороховічовов (справа), яка русинський язык учіть уж довгы роки. Зо школярями є і організаторка і координаторка матерських і основных школ з навчанням русинського літературного языка – ПгДр. Люба Кралєва, ПгД.

• Дея тогорічні абсолвентки Пряшівської університету – Діана Шутіова (третя зліва) і Аннамарія Гнінова (друга справа), котры 28. мая 2018 успішно здали бакалаврскы штатны экзамены з русинського языка і літературы на Інституті русинського языка і културы ПУ в Пряшіві, ведно зо своїма учітелями: (зліва) доц. ПзДр. Василій Ябуром, к. н., Мтр. Валерій Падяком, к. н., ПзДр. Каетослав Копротов, ПзД., проф. ПзДр. Юліє Дудашово, др. н., і доц. ПзДр. Анноє Плішкосоє, ПзД. Градулуєме новым бакаларам русинського языка і літературы!